

הקריבם, ר' אבא בר כהנא אמר כנוב הקריבם (קסז) א"ר לוי טעמא ד"ר המא בר חנינא (קסח) ויוזבה שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' וגו' (מ"א ח' ס"ג) (קסט) חני בשם ר' מאיר עד עכשיו (קע) הן קיימות (קעא) לא הוהיטו (קעב) ולא הוקינו ולא הטריפו והרי דברים ק"ו ומה עם העגלות שנדבקו באהל מועד, ניהן להם הוויה שהן קיימות לעולם, ישראל שהן דבקין בהקב"ה על אחת כמה וכמה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום (דברים ר' ד'):

חסלת פסקא ויהי ביום כלל משה.

הערות ותקונים.

זר כהנא אמר עד כוז ה"י קיימות, והכל הולך למקום אחד כי הכוונה עד כוז היו קיימות וכנוב הקריבם. (קסז) א"ר לוי פה חסר וכנ"ל ר' אבהו אמר נגנעין הקריבין ר' חמא זר חנינא אמר צבית עולמים הקריבין, א"ר לוי טעמיה דר' חמא זר חנינא וכמו שהוא לכנס במדרש צמ"ר פ"ב, וצילקוט נשא רמז תשי"ג, ובמדרש ש"ט שם, ועיין במדרש חזית שם, יש לתקן שם עפ"י הפסיקתא ומדרש צמ"ר. (קסח) ויזנה שלמה את זנח השלמים, וכן הוא צילקוט שם ובמדרש צמ"ר סוף פ"ב אצל במדרש חזית, בנוסחא דכתב ויזנה המלך שלמה את זנח הנקר (דס"ב ז' ה'), זנח נקר לא נאמר, אלא זנח הנקר, אי זה נקר הוי אומר את שתי העגלות ואת ארבעת הנקר (במדבר ז' ז') וכתיב את ארבע העגלות ואת שמונת הנקר (שם שם ח') ר"ל דילף הנקר הנקר לגזירה שיה, ובמדרש ש"ט שם א"ר לוי מ"י טעמא ויזנה [המלך] שלמה את זנח הנקר (דס"ב ז' ה') ונעשות מנזין שם מ"א ח' זנח נקר לא נאמר אלא זנח הנקר אותו הנקר שהביאו הכהנים, לטעון את המשכן. (קסט) חני בשם ר' מאיר, במדרש ש"ט איתא גירסא אחרת ע"ש. (קע) הן קיימות, במדרש צמ"ר העגלות והספרות הן קיימות. (קעא) לא הוהיטו. צילקוט תורה שם נאמר לא החמו ומפרש צדד לא חוסמו, איני יודע כוונתו, ואולי כוונתו שני לא החמו, ונעשית נעשות חוסמו. וכן צילקוט מלכים ובמדרש חזית ובמדרש צמ"ר שם לא החמו. והנוסחא לפנינו הוהיטו, אולי הוא מלשון המשנה (בבבא מציעא ע"א) זקן וחולי ומזוהם. (קעב) ולא הוקינו, עפ"י דברי מדרש אלו מתורן קושיה החס' זנחים (דף ל"ט ע"ב) ד"ה הא הוקינו שהקשו איך הקריב שלמה הפרים הן זקן פסול, ותירצו הוראת שעה היתה ע"ש ולפי האמור כאל דבדר נכון בצמיטות דהא הפרות לא הוקינו. והתמיהה הלא חכמי התוס' הביאו בעצמם מאמר המדרש מן צמ"ר פ"ב ע"ש. (קעג) ומה עם העגלות שנדבקו באהל מועד. במדרש חזית הנוסחא והרי דברים ק"ו ומה הפרות שנדבקו ע"י אדם במלאכת המשכן נתן להם הוהיטו הן חיות וקיימות לעולמי עולמים, אולם צילקוט נשא רמז תשי"ג בשם הפסיקתא ובמדרש צמ"ר פ"ב הנוסחא כמו שלפנינו, וצילקוט ואתחנן רמז מתכ"ד בשם ילמדנו ומה אם העגלות שאין להן זכות ולא זכות אמות על שנדבקו חיו, ישראל שיש להם זכות חיות אמות עאכ"ו.

פ ס ק א ב.

פרשת שקלים.

(א) כי תשא את ראש בני ישראל, (שמות ל' י"ב). (ב) רבים אומרים לנפשי אין

הערות ותקונים.

(א) כי תשא, הוא הקריאה למפטיר פ' שקלים, שנת הראשון לארבע פרשיות, ויסדמו נהרי קודש, משנה מגלה (כ"ט ע"א) ר"ח אדר שחל להיות בשבת, קורין צ"י שקלים בשניה זכור, בשלישית פרה אדומה, ברביעית המדש הזה לכם, ואחריו שם בנחמא מ"י פ' שקלים, שמואל אמר כי תשא, ועיין ט"ח סימן תרפ"ה. (ב) רבים אומרים לנפשי

אין ישועתה וגו' (תהלים ג' ג') (ג) ר' שמואל בר אמי, ורבנן, פתרון קרא בדואג ואחיתופל (ד) רבים שהיו רבים בתורה אומרים נפשי אומרים לרוד (ה) אדם ששבה את הכבשה ודרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב, יש לו תשועה אין ישועתה לו באלהים סלה, (ו) אמר דוד (ז) אתה הכבדת עמך וכתבת בתורתך (ויקרא כ' י') מות יומת הגואף והגואפת, מן בעדי (תהלים שם) שהגנת עלי בזכות אבותי. כבודי (תהלים שם) (ח) שהחזרת עלי מלכותי ומרים ראשי, (תהלים שם) (ט) תחת שהייתי חייב לך הרמת ראש נתת לי תלוי ראש על ידי נתן הנביא שאמר לי גם ה' העביר תשאך לא תמות (ש"ב י"ב י"ג).

ורבנן פתרון קרא באומות העולם. רבים למה הוא קורא אותן רבים שנאמר (י) והיה המון עמים רבים וגו' (ישעיה י"ז) אומרים לנפשי אומרים לישראל אומה ששמעה מפי הקב"ה בדר סיני, לא יהי לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג') ולבסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלהיך ישראל (שם ל"ב ד') יש להם תשועה אין ישועתה לו באלהים סלה, ואתה ה' אמרו ישראל אתה ה' הסכמת עמך וכתבת בתורה זכות לאלהים יתום וגו' (שמות כ' ג') מן בעדי, שהגנת עלינו בזכות אבותינו, כבודי שהשרית שכינתך בתוכנו ועשו לי מקדש ושכנתי

הערות ותקונים.

כל הפסקה הזאת עד סופה, נשנה בתנחומא פ' כי תשא, ועל מרבית השנויים נעיר במקומם, וגם נס' נכ"י אקספארד וכרמולי נוסף בראש, זה שאמר הכתיב" ועין נפסיקתא רבתי פ"י (דפוס צרעוליא סימן י') במאמר המהחיל כך פתח ר' תנחומא צירני נס' ר' שמואל, ונוגע נפסיקתא דילן. (ג) ר' שמואל בר אמי ורבנן פתרון קרא, פה נפל טעות דמוכ ונכ"י ר' שמואל בר אמי ורבנן, ר' שמואל בר אמי פתח קרא כי זאת הדעה צדוק ואחיתופל היו רק לר"ש בר אמי לנז, אולם רבנן דורשים צדוק אחר על א"י כמו שאמר להלן, ונכ"י אקספארד, ונתנחומא שם, הגירסא נכונה כמו שהגהתי, וכן מוצא לנכון צילקוט תהלים רמז תרכ"ד נס' מדרש ש"ט, ולפינו נמדרש ש"ט ומזמור ג' י' לתקן עפי' הילקוט ונכ"י כרמולי מחיל ר' שמואל פתח קרא. (ד) רבים שהיו רבים בתורה, ונכ"י כרמולי הוסיף מאן רבים, זה דואג ואחיתופל, שהיו רבים בתורה, עין סנהדרין ק"ז ע"ב. אמר ר' אמי מלא צעיר צעיר דואג ואחיתופל נמגדל הפורח צדוק ע"ש צד"ש ועי"ש לא מת דואג עד שכתב למודו. ועין נמדרש צמ"ר פ"ח, אלפי, שהיה אדם גדול בתורה, ומיודע, שהיה נושא ונותן בהלכה. ונמדרש ש"ט ומזמור ג' י', ואתה אנו כערכי מחר כערכי כסדרי, שהוא מוסר עלי את ההלכות, אלפי ומיודע, שהיה מאלפני ומלמדני ורני היה ע"כ. ועין ש"ט ומזמור ג'. (ה) אדם ששנה את הכבשה, הוא עפי' משל נתן הנביא, על מעשה דבת שצט, והריגת אוריה (ש"צ י"ג), ועין יומא (ס"ו ע"ג) ובתים' שם ד"ה מהו. (ו) אמר דוד, ז"ל ואתה ה' (תהלים שם) אמר דוד, כי ע"ז סוגר הדבר. (ז) אתה הסכמת עמך, וכ"ה נכ"י אקספארד, אצל נכ"י כרמולי, אתה ה' הסכמת עליהם, ונתנחומא שם, ואתה רבן העולם הסכמת בתורתך עמך. (ח) שהחזרת עלי מלכותי, ונכ"י אקספארד, וכרמולי, שהחזרת אותי למלכותי, ונתנחומא שהחזרתני למלכות. (ט) תחת שהייתי חייב לך, כ"ה גם נכ"י אקספארד, וכרמולי, ונתנחומא שם, אולם צילקוט תהלים רמז תרכ"ד נס' מדרש ש"ט (ולפינו נש"ט ומזמור ג' הלשון משנה והמוצא צילקוט חסר זו וחינו) הגי' תחת שהייתי חייב לך תלוי ראש נתת לי הרמת ראש, והיא הגירסא הנכונה ולשון המקרא צענו ומרים ראש ימן עדותו עלי, וכן עין נפסיקתא רבתי פ"י (סימן ז') אמר לו הקב"ה אני מורום ונושא את ראשך ש"י כי תשא את ראש ועפי' הפסיקתא יסד הפייטן, ציוזר לך' שקלים, אל מתנשא לכל לראש כו' ונפיוט, אז מלא זמות, יסרם להלן תלוי ראש לשאת. (י) והיא המון, ז"ל הוי המון, ונכ"י כרמולי, ואקספארד, ונתנחומא, וש"ט, וצילקוט, תהלים רמז תרכ"ד, וצילקוט תרומה רמז שס"ה נס' הפסיקתא, הגירסא ורבנן פתרון קרא צדוק, רבים אלו א"י, שכתוב בהן הוי המון עמים רבים. והנה יש להעיר צילקוט תרומה שהצאתי רשום צדוק שהוא מהפסיקתא. אולם זאת לדעת שהאמר שהצאתי אינו ממקום אחד נפסיקתא, כי אם בעל הילקוט קירצ המדוהקים צורע, ואסף בחפזי שלש מאמרים מפחרים, מאמר הראשון של

ושכנתי בתוכם (שם כ"ה ח') ומרים ראשי (יא) תחת שהיינו חייבין לך הרמת ראש נתת לנו תלוי ראש, ואמרת כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. (יב) ר' יעקב פתח, דרך עצל במשוכת חרק וגו' (משלי ט"ו י"ט) דרך עצל זה עשו הרשע, במשוכת חרק (יג) דהוא מרמה להרא סידתא דאת מפשר ליה מן הבא, והיא מתעריא מן הבא (יד) כך הוא עשו הרשע מתהפיד (טו) אייתי גולגולתך (טז) אייתי דימוסך

הערות ותקונים.

שלוש דברים הוא מסוף פסקא דכי תשא, המאמר הנא אחריו משל למלך, הוא מפקקא ויהי ציוס כלות משה, והאחרון רבים אומרים לנפשי, הוא מראש פסקא דכי תשא שלפנינו. (יא) תחת שהיינו חייבים לך הרמות ראש, עיין לעיל הערה ט'. (יב) יעקב פתח, צתחומא חסר כל המאמר הזה, עד ר' יוחנן פתח, אולס צתחומא צתחלת פ' תשא מוצא ס' דרוש דומה לזה עם אלה שניונים, כמו שהוא צתחומא רנתי פ' פסקא ח' תשא, ומאמר הפסיקתא שלפנינו, מוצא צילקוט שמות רמז שפ', וצילקוט משלי רמז תחקנ"ג צסס הפסיקתא, ושם הגי' ר' יעקב צר אחא צסס ר' נתן דנית גוצרין, וצכ"י אקספארד, ר' יעקב צר יודא צסס ר' יוחנן דנית גוצרין, וצכ"י כרמולי ר' יעקב צר אחא צסס ר' נתן דנית גוצרין, וכן מוצא צמדד יור' פייז ר' יעקב צסס ר' יהודה צסס ר' נתן דנית גוצרין ואולי צ"ל ר' יוחנן דנית גוצרין, עיין סדר הדורות לוח י"ד ערך ר' יוחנן דנית גוצרין, וצפסיקתא רנתי ריש פ' כי תשא (פ') מיוחסת הדרשה על הכתוב הזה דרך עגל, לר' יעקב צן יום ע"א. (יג) דהוא מדמה להלך סידתא, צ"ל סידתא דריש, מלשון הכתוב הנני אך את דרך צסירים (הושע ז' ח'), ענין קונים, וצילקוט משלי רמז תחקנ"ג הגי' נכונה סידתא. אך צילקוט חורה רמז שפ' הגי' סיכתא, וגם היא נכונה, עיין ערוך ערך סך א', ורש' מלת כמשוכת, וצכ"י כרמולי, דהוא מחדק [צ"ל מחדק] להלך סידתא צ"ל להלך סידתא, וצכ"י אקספארד הלשון משוכת במשוכת [צ"ל כמשוכת] חרק, דהוא מדמית להלך סידתא [צ"ל סידתא] דאת מפשר לה מן הכל, והיא מתעדיא [צ"ל מתעריא] מן הכל ע"כ. וצפסיקתא רנתי ריש פ' וצתחומא ריש כי תשא הנוסחא דרך עגל צעזו הרשע הכתוב מוצר כסם שהמשוכה (צפסיקתא רנתי צטעות שהמשוכה) של קונים, מתחדקת צנגדיו של אדם, את מפשר לה מכלן, ומתחדקת ממקום אחר, כך מלכות עזו הרשע, גוצה את הארנון וכו' ע"א. ולמאמר הפסיקתא שלפנינו כיון רש"י צפירושו משלי (ט"ו י"ט), ח"ל ומדרש אגדה, הים דרכו כקק זה הפסך צנחת צמח, אס תעלהו מכלן, הוא מתערה צכלן עכ"ל. ופ' מלת מפשר כמו מפשר, מלשון צמדד צלמו נפרשות, (יתחקל ל"ד י"ג) פ' נפרדות, וכל לשון הצדלה והפדרה מתורגס כן (עיין מתורגמן שרש פרש צ' ופ' מתערה, ענין צדוק וחצור, מלשון ומתערה כאזרח רען (תהלים ל"ז ל"ה), וכן וקיר ערה מנן (ישע' כ"ז ו') ת"י יצקו תריסין, והכונה כקן הצדק צנגד דאת מפרידו מנד זה, והוא מתחצר צנד אחר, וצפסיקתא רנתי, מתחדקת, הוא הפעל מן משוכת חרק. (יד) כך הוא עזו הרשע מתהפך, צריש מדרש רות, ומוצא צילקוט משלי רמז תחקנ"ט, פתח הדורש הפסך דרך איש חר, זה עזו הרשע שהוא מתהפך וצא על ישראל וכו' ע"א. (טז) אייתי גולגולתך, מוצא צערך ערך גלגל צסס הפסיקתא, פסקא כי תשא, ופ' כסף גלגולת (קאפסטייער). וצגמרא כסף גולגולת (צ"ח ח' ע"א). (טז) אייתי דימוסך, מוצא צערך ערך דמס ה' צסס הפסיקתא דכי תשא, והמלה יונית *εἰσφορά* פ' מס הנגבה לצורך הכלל, עיין צמוספי סס, שכתב פ' צ"י כלל העם וצדדים שייכים לעם צכללות, הן צנינים ורחצות, הן מרחצאות, הן מוס כללי, עכ"ל. וצפסיקתא רנתי ריש כי תשא, וצתחומא ריש כי תשא, נוסחא אחרת, כך הוא מלכותו של עשו, גוצה את הארנון, ועד שלא יגצה את הארנון, הרי הגלגולת צאה עליהם, ועד שזאת צגצה, צאים עליהם טירצוס. וצתחומא סס הגי' צמקוס צאים עליהם טירצוס, צאין לעסק טרופין ונרשס סס צנדו צפי הקצר פ' צלצולים מלשון לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף והפ' הזה צעצמו הוא מוצלצל ומטורף, וצוצר אפרים הגיה עפי' השערה, צ"ל צפסיקתא רנתי, וצאמת כן הוא צערך ערך טרן, צסס הילמדנו, צאין לעסק טירונן, וצתחומא אחר נוצע מוהילמדנו (הנאצד) כמדע, נעשית טרופין מן טרובין. וצפסיקתא רנתי צ"ל טירוס צמקוס טירצוס. וכן מוצאתי צדפוס ראשן דפוס פראג. ופ' ציוני

דימוסין (יז) אייתי ארגוניך (יח) לית ליה קנים ליה, ומוסיה ליה. ואורח ישרים סלולה (משלי שם) זה הקב"ה רכתיב ביה כי ישרים דרכי ה' (הושע י"ד) שהבשיר לשונו למשה ואמר כי תשא.

(יט) ר' יוחנן פתח, וישח אדם וישפל איש (ישעי ב' ט') וישח אדם (כ) זה ישראל רכתיב בהון ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם, (יחזקאל ל"ד ל"א) וישפל איש (כא) זה משה רכתיב ביה והאיש משה עניו מאד (במדרב"ב ג') אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע יודע אני ששחו ישראל לעגל (כב) והשפילתי אני והם, ואל תשא דהם (ישעי שם) א"ל אשא להם כרכתיב כי תשא וגו'. (כג) ר' יונהבן צוריה פתח, (כד) כי אלהים שופט צדיק (תהלים ז' י"ב) (כה) מטרונה אחת שאלה את ר' יוסי בן הלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו א"ל לשהיה ימים רכתיב (שמות ל"א י"ז) כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' א"ל מהו עושה מאותה שעה, א"ל מוזהר זוגים בהו של פלוני לפלוני (כו) ממונו של

הערות וחכונים.

ציוני ורומי, עשק ועול שלא נמשפט (טיראניא) או גיל נפסיקתא מריבוב, והמלה רומית Tributum, שענינה מס (טריבוט). (יז) אייתי ארגוניך, מונח בערך ערך דמם, ובערך ארנון, גסם פסיקתא דכי תשא, והמלה יומת *εμετα* ופתיחתא דמס. (יח) לית ליה קנים ליה ומוסיה ליה, נכ"י כרמולי המלות נמחקות, ולא מוכל לעת מה היה כחוס ס. ונכ"י אקספארד הנוסחא, ומוזי ליה, ונילקוט כי תשא רות שפי, הנוסחא כמו לפנינו, ומוזי ליה, ונילקוט משלי רות תתקנצ, ספרים שתי המלות האלה, ונילקוט משלי רות תתקנצ גסם מדרש רות הניח ג"כ מוזי להק. ולפנינו נמדרש רות ויהי ציוני שפוט השופטים, האי ציוני לסון, והמ"כ פי' ציוני קנים אותם לשון ציוניות תגלות, וכמו שמונה ש"ל ציוני להק פי' ישניע אותם עכ"ל. ונאמרת תרגום והשניע אותם הסקן, ומוזי יתה כהנא. קול אלה, מתורגם קל מוזי (עיין מתורגמן שרש יתה) וכן הוא נלשון סורי, וראיתי ציטטירעע ח"צ נד 140, בהערה שכתב נילקוט משלי מוזי לא יסכן לפי הענין, להיית מוזי פירשו לשם שנועה, וברור שגיל מוזי מן זמני *μια* זיין *εμετα* עכ"ל, ומאשר הנאמתי כי הוא הנוסחא נמדרש רות ונכ"י אקספארד מוזי, חולם לדעת נכונה הנוסחא מוזי, ויתכן מאוד לפי הענין, כשאין לו ליתן מערב אותה, ובראיתו כי גם זה אינו מועיל, משניע אותה אם האמרת כדנרין שאין לו לשלם. (יט) ר' יוחנן פתח, כ"ה גם נכ"י כרמולי, ונכ"י אקספארד הנוסחא ר' יוחנן פתח, ומונח נילקוט כי תשא רות שפי, ונילקוט ישעיה רות ר"ם, נחאמר וישח אדם, גסם הפסיקתא. ונתחננוחא כי תשא נאמר ר' יעקב נר יוחאי גסם ר' יוחנן, ונפסיקתא רותי פי' (דפוס נרעסלירא סימן ו) פתח ר' יוחנן דנית גונרין, והוסף גס המסדר, דנרים אשר אינם פה לפנינו. (כ) זה ישראל, עיין נפסיקתא רותי (גס) הוספת דנרים, אינתי שחו ושפלו בו. (כא) זה משה, עיין הרחבת דנרים נפסיקתא רותי גס. (כב) והשפילתי אלי והם, נתחננוחא גס. והשפילתי אותי, נכ"י אקספארד, חסר המלה "והם", ונכ"י כרמולי הלשון משונה, ועיין נפסיקתא רותי גס. (כג) ר' יונה בן צוריה, ונכ"י אקספארד, חזל נכ"י כרמולי, ר' יונה נר דניא, ונתחננוחא גס אף גסם ר' יונה נר, עיין להלן הערה ל'. (כד) כי אלהים שופט צדיק. ונ"ל כי אלהים שופט זה ישפיל חס ירום, (תהלים ע"ה) כי כל האדם הזה, כענין על ישפיל וירום, מעלה לה ומוריד לה, זה אף נמקרא שהנתי (תהלים ע"ה) חולם נמקרא כי אלהים שופט צדיק (תהלים ז' י"ב) אין רות מאומה מן ישפיל ומן וירום, מלמד אשר אין מלת כ"י נראש, ונאמר לנכון נכ"י כרמולי, אקספארד, נתחננוחא, וילקוט גסם הפסיקתא. (כה) מטרונה אחת, המאמר הזה ישו עם אחת שניים, נמדרש צ"ר כס"ח, וגם הנ"י ר' יהודה נר סימון פתח, אלהים מושיב יחידים ביתה, מטרונה שאלה וכו'. ומונח נילקוט תהלים רות תשנ"ד גסם צ"ר, וגמנה ג"כ צו"ר ריש פיה, ר' לוי פתח כי אלהים שופט מטרונתא שאלה, ונתחננוחא תשא, הנוסחא כאשר לפנינו פה, ועיין נמדרש צ"ר פ"ג. נחאמר דיה אלהים מושיב יחידים ביתה, (כו) ממונו של פלוני, ג"ל אשר אשחו של פלוני, כמו שהוא לנכון נמדרש צ"ר ונראה כי היא הוספה חינוכית, ואין כאן מקומו. ועיין נמדרש צ"ר פ"ג, ר' נרכיה אמר לא השינה כן חלל קב בו. וכן נפיוס המאמר נפסיקתא

של פלוני לפלוני אשרו של פלוני לפלוני, א"ל הרא הוא אף אנא יכולה לעשות כן כמה עברים וכמה שפחות יש לי ובשעה קלה אני יכולה לזווגן, א"ל אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף, הניחה ר' יוסי בן חלפתא והלך לו, מה עשתה מלה אלה עברים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות ואמר פלוני ישא פלונית וזיווגה אותן בלילה אחת, לצפרא אתין לגבהון דין רגשיה פצוע (כו) דין עיניה שמיטא דין רגליה תבירא דין אמר לית אנא בעי להדא, ורא אמרה לית אנא בעי לדין, שלחה והביאה לה' יוסי בן חלפתא אמרה לו אמת היא תורחבם נאה ומשובחת היא כל מה שאמרת יפה אמרת, אמר לה לא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף ומה הקב"ה עושה מזווגן בעל כרחן שלא בטובתן. (כת) הה"ד (תהלים ס"ח ו') אלהים מושיב יתידים ביתה מוצא אסירים בכושרות, מהו בכושרות בכי ושירות, רבעי אמר שירה ודלא בעי בכי. אמר ר' ברכיה בלשון הזה השיבה ר' יוסי בן חלפתא הקב"ה יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה משפיל לזה ומעשיר לזה (כט) כי אלהים שופט צדיק זה ישפיל וזה ירים.

(ל) ר' יונה בר צריא ורבנן, רבנן פתרינ קרא באדרן בלשון זה הושפל ובלשון זה הוגבה, בלשון זה הושפל שני' (לא) ואשליככו באש' (שמות ל"ב כ"ד) ובלשון זה הוגבה שג' זה קרבן אדרן ובניו (ויקרא ו' יג). ר' יונה בר צריא פתר קרא

הערות ותקונים.

בפסיקתא דילן, אמר ר' זכריה וכו'. (כו) דין עיניה שמיטא דין רגליה תבירא, כ"ה נתחומא תשא וגם זכ"י אקספארד, אזל זכ"י כרמולי דין עיניה שמיטא ודין עיניה שמיטא, ונתדרש ז"ר פס"ס, דין מוחיה פצוע, דין עיניה שמיטא, דין רגליה תבירא, ונתדרש וי"ח פ"ח, ונמיר פ"ג, הנוסחאות שונות זו מזו. (כת) ה"ס"ד זכורות מהו זכורות וכו', עיין סוטה (ז' ע"א) וקשין לזווגן כקריעת ים סוף, גלחמך מושיב יתידים ביתה מוצא אסירים זכורות וע"ג זכריה, ונוצעים ממכילתא פ' זל, זכ' היום אחס יואלים ע"ג ועיין סנהדרין (כ"ג ע"ג) וגם נמצא הדרשה, אל תקרי זכורות אלא זכי ושירות, והבטל מוחק זה, ועיין במהר"ל זת"ל שם. (כט) כי אלהים שופט צדיק, גם פה יש לתקן כאשר אומרת לעיל הערה כ"ד. (ל) ר' יונה בר צריא, זכ"י אקספארד וזילקוט תהלים סוף רמז תתי"ז זכ"ס הפסיקתא. ר' יונה בן צריה, ועיין לעיל הערה כ"ג שם: לפנינו בפסיקתא שם, בן צריה, וזכ"י כרמולי שם, בר צריא, וכל הנוסחאות המה שנוטות, וז"ל בצריא: ור"ל מעיר צנניה [עיין תנולות הארץ נד קי"ז ע"ג] וצווי"ר פ"ח ר' יונה צנניה, ז"ל צנניה, ובפסיקתא רבתי פ"י (סיון ח') כך פתח ר' נתחומא צירני [בזש, ר'] יונה ומנוצרה. ז"ל מנוצריה, וזכ"י כרמולי, ר' יוסי צנריא ז"ל. ר' יונה זמקוס ה' יוס', ונתחומא כי תשא הגורם ככונה, ר' יונה צנריא, והכר פעמים רבות צירושלמי וחדרשים כח"ג הגלון זעל סדר הדורות אות י' (דפוס קארלסרויה דף קט"ז ע"א) ח"ל, (עם איזה תקונים נמתי המוסגרים תוך דבריו) ר' יונה צנריה, מדרש שמואל פרק כ"י [ז"ל פרק כ"ה] ונתחומא כי תשא, [הוא המאמר שהנחתו ולפנינו שם צנריא] וירושלמי פרק מערבין [שערוצין פ"ג ה"א] וחזר פ"ו [ה"ט], יומא פ"ה [סוף ה"א], צנריה, ולפנינו צנריה בל"ף והוא המאמר זעמנו מחזיר ושם איחא צנריה [ונספ"צ דצינה [ה"ח], ופי' מי שהק' מ"ק פ"ג ה"ג], ופי' דכלאים [סוף ה"ג], ופי' הנודר מן המנוגל [נדרים פ"ו ה"א] צנריה [הוא המאמר המנוגל ביומא פ"ה ה"א וחזר פ"ו ה"ט] וז"ר נחם נחמה [שנת פ"ה ה"א] ר' יונה בן צריה, עכ"ל עם הנוסחא. ודעת לנכון נקל, כי במאמר האחרון שהביא יש לתקן, בצריה תחת בן צריה, ובכן ראיתי עוד בזה"ד, אות תימן, שכתב ח"ל: ר' נתחום צנריה מדרש רבה פ' מוצרע [ז"ל סוף פ' תרועה ולפנינו שם צנריה] והמ"כ פ"י שם מקום] וירושלמי כלאים פ"ג [ה"א] ר' נתחום צנריה. ופר"ע [הוא בזאת פ"ט סוף ה"ג] צנריה [לפנינו צירושלמי שם צנריה] עכ"ל, הגלון זעל ס"ד לא העיר מאומה, ויד לא יראה שרץ לתקן בכל המקומות האלה בוצריה כמו שהוא לנכון בכל המקומות המכונים לעיל. (לא) ואשליככו זשג. הדרש מיוסד על סיפא דקרא, ויאל העבל הזה, וזילקוט תהלים סוף רמז תתי"ז, בלשון זה הושפל כי זה משה היום, והוא טעות דמוכה, והטעות

קרא בישראל בלשון זה הושפלו ובלשון זה הונבהו, בלשון זה הושפלו שנ' כי זה משה האיש וגו' (שמות ל"ב א') ובלשון זה הונבהו שנ' זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' (שם ל' י"ג).

(ל"ב) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חמאת (משלי י"ד ל"ד) ר' אלעזר (ל"ג) (ור' שמעון בן לקיש) ור' יהושע ורבנן (ל"ד) ר' אלעזר אומר צדקה תרומם גוי (ל"ה) אלו ישראל, וחסד לאומים חמאת חסדים הם חמאת לאומות העולם, שהן (ל"ו) מתייהרין בהן. (ל"ז) ור' יהושע אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד לאומים חמאת (ל"ח) הנייה היא לאומות העולם, בשעה שישאל חומאין שהן חוזרין ומשעבדין בהן, (ל"ט) ורבן גמליאל אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד לאומים חמאת (מ) חסד של אומות העולם חמאת הוא להם, שכן דניאל אמר לנבוכדנצר וחמאך בצדקה פרוק (דניאל ד' כ"ד) ר' אלעזר בן ערך אמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, אבל חמאת לאומות העולם, (מ"א) א"ר יוחנן רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדברייכם שהוא נתן צדקה וחסד לישראל וחמאת לאו"ה. אבין בר יהודה אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד לאומים חמאת, מקבלין הן ישראל (מ"ב) חסידים מאו"ה בשעה שהן חומאים, שכן רבשקה אמר לחוקיה עתה המבלעדי ה' וגו' (מ"ב י"ח כ"ה) (מ"ג) שכן נבואראן אמר לירמיה (ירמיה ט' ג') ויבא ויעש ה' כאשר דבר (מ"ד) הכתבי. (מ"ה) ר' נחוניא בן הקנה אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חמאת, חסד שאו"ה עושין חמאת לישראל, ממי אתה למד (מ"ו) ממישע מלך מואב שנאמר ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ז) (רועי) (מ"ב ג' ד') (מ"ח) מהו נוקד רועה. והשיב למלך מאה אלף ברים

הערות ותקונים.

והטעות זאת מחפזן המעתיק שדלג עלי ראות לשורה השנייה, צדקו ר' יונה, ונרץ לתקן במקומו, כמו שהוא בפסיקתא כהן, וזכ"י כרמולי, חסר מחמר ר' יונה כולו, שנגנת המעתיק, וכשנה צדקו שרש ומחמר ע"ה צמחמר ד"ל זה יפיל מדבר צישראל. (ל"ב) צדקה תרומם גוי, שנה צמחומא כי תשא. ועיין צ"צ (י' ע"ג). (ל"ג) ור' שמעון בן לקיש, הסגרת כי מותר הוא, כי לא נמצא להלן שום מחמר בשמו, וגם צכ"י כרמולי, ואקספארד, ותנחומא לא נמצא. (ל"ד) ר' אלעזר אומר, השמיטו המעתיקים, או המדפיסים, צמחומא שם. (ל"ה) אלו ישראל, צמחמר צ"צ שם, דכתיב ומי כעמד ישראל גוי אחד בלחן. (ל"ו) זה מתייהרין צהן, מלשון זד יהיר, עיין צ"צ שם, וצכ"י אקספארד צטעות ומתהרין, גם נרשם שם צפנים "מתהרדין" ונתיים צטעות, כי הגירסא הנכונה מתייהרין, כמו שהוא לפנינו, ועיין צ"צ שם צדרי ר"ל, הרצת דברים. (ל"ז) ור' יהושע אומר, מוצא צמחומא שם, וזילקוט משלי רמז תתקנ"ב צמחמר הפסיקתא. (ל"ח) הנייה היא לאו"ה, עיין צ"צ שם, דורש ר' יהושע צלופן אחר. (ל"ט) ורבן גמליאל אומר, חסר צמחומא, וצכ"י כרמולי הוא צמחמר רבן, וצכ"י אקספארד הוא כמו לפנינו, ועיין צ"צ שם, דרש ר"ג הוא צמחמר ר"ל המודעי. (מ) חסד של אומות, צכ"י אקספארד, וכרמולי, חסד שאו"ה עושין חמאת הוא לישראל, (מ"א) ח"ר יוחנן, צ"צ שם, וצכ"י אקספארד, ר' יוחנן בן זכאי. (מ"ב) חסידים, מלשון הכחז חסד הוא (ויקרא כ' י"ז), ולפי הדרשה שיעור הכחז קד הוא, צדקה תרומם גוי אלו ישראל, ר"ל בשעה שישאל מתייהרין צדק צדקה, תרומם גוי אלו חסד לאומים חמאת. אלו חסד חומאים ומתייהרין צדק חמאת, או הם משיגים ומקבלים חרפה מן האומות. (מ"ג) שכן צמחומא אחר לייחוי כו', צכ"י כרמולי צטעות, שכן נבוכדנצר. (מ"ד) הכתיב, המלה הזאת זרה וצלתי מוצנת, וצכ"י כרמולי איננה, וצכ"י אקספארד, ויעש ה' כאמר דבר וגו' דבר כתיב ע"כ, ע"ס וז"ל והי' לכם הדבר (שם) דבר כתיב, כי על מלת הדבר שצמח הפסוק, יש קרי וכתיב, לא על מלת דבר שצמח הפסוק, וכן לדעת יש לתקן בפסיקתא לפנינו, והיה לכם הדבר, דבר כתיב, ואח"כ נעזית צטעות הכתיב, ועיין צמח צ"צ שם ד"ה ויבא. (מ"ה) ר' נחוניא בן הקנה, מוצא צמחומא שם, וצכ"י כרמולי צטעות ר' נחוניא ועיין צ"צ שם. (מ"ו) ממישע מלך מואב, מוצא צילקוט מלכים סוף רמז רכ"ז צמח הפסיקתא. (מ"ז) רועי מלת "רועי" שמי צמחמר, כי צמחמר היא, ואיננה צכ"י אקספארד, ותנחומא. (מ"ח) מהו נוקד רועה, כ"ה צמחומא, וצכ"י אקספארד, אולם צכ"י

פרשת שקלים

יג

כרים (מט) ומאה אלף אלפים צמר, מהו אלפים צמר ר' אבא בר כהנא אמר (ג) פרוכטאי מה עשה כנס כל (נג) איצטרוגנין שלו, (נג) א"ל לית אתון אמרין, דאתון עברין (נג) קרבא עם כל אומיאי ונצח להון, ואלין יהודאי נצחין לי, (נג) אמרין ליה בזכות חר סב הוא עבד להון, אמר להון, ומאן הוא סבא, א"ל אברהם, א"ל ומה עסקאי, (נה) א"ל חר בר יחיראי אתיהיב ליה למאה שנין, א"ל וקריביה, א"ל לא, ואין דלא קריביה מתעביר להון נסין, אילו קריביה על אתר כמה וכמה, (נו) וכדו בר יחירי אית ליה להווא גברא דעתיד למלוך תחותי, אויל ומקריב ליה דרילמא מתעביר (נו) ליה נסין, (נה) הה"ד (מ"ב ג' כ"ז) ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה, (נט) על הדמה [בחיב מלמד]

הערות ותקונים.

כ"י כרמולי, וזילקוט מלכים שם, חסרים מלות אלו, וכן מוצא צערוך ערך נקד צס הפסיקתא דבי תשא, וגם הוא צפסיקתא פסקא את קרנני לחמי, וצפסיקתא דנתי פ"ז. (מט) ומאה אלף אלפים צמר, כ"י כרמולי צטעות, ומאה אלף צמד צקר, ועיין ירושלמי ריש פ"ט דכלאים. ומוצא צמרן כ"י הלכות זיית סימן ט', וצטעות שם ירושלמי פ"ז ז"ל פ"ט. שז התזונתי כי הוא ר"ת "פ"ב", פרק צתרא דכלאים. (ג) פרוכטאי, כ"י צפסיקא את קרנני, וז"ל לנכון כ"י אקספארד, אצל כ"י כרמולי צטעות פרוכטאי, אולם צפסיקא את קרנני לחמי גם כ"י כרמולי פרוכטאי, כראוי, וצפסיקתא דנתי פ"ז, צטעות פרוכטאי, וז"ל פרוכטאי, וכן הוא צמח צדום ראשון ד' פראג, וגם צדום צנוצ, וראש צערוך ערך פרוכטא שכתב ח"ל, צילמדנו ריש כי תשא וצפסיקא את קרנני לחמי, מחי אלפים ראש"כ אמר פרוכטאי, ואין ספק אצלו, כי אחר המלות צראש כי תשא ז"ל וצפסיקתא פסקא כי תשא" כי למה זה ידגן עליה ויעלים עין ממונה בהיותה לפניו, ראה ערוך ערך תמה הציא פסקא כי תשא ופסקא את קרנני יחד, ובערך נקד הציא המאמר הזה מפסקא כי תשא, חס סעד ואומן לדברי, והמלה הזאת היונית *ἀστρολόγος*, פ"י חסה הכוכבים (*Astrolog*). (נא) אצטרוגנין, היא המלה היונית *ἀστρολόγος*, פ"י חסה הכוכבים (*Astrolog*). ונתחומא תשא, וכ"י כרמולי אצטרוגנין, צפרום האותיות, צפרום אצטרוגנין, ונאמר לנכון כ"י אקספארד, וכן נפל המטעות הזה, צפדרא"א פמ"א, מולך שהיה לו אצטרוגנין, ז"ל אצטרוגנין, וזילקוט רמז תתל"א הציא המאמר הזה צס פדרא"א. (כוונתו לפ' מ"א שניית) וגם שם מוצא צטעות אצטרוגנין, וצפסיקא כיון דעל, על, ויעש קן לו עוד צמקום אחר צפדרא"א (פ"י) אצטרוגנין גדול היה המן כ', וראוי לתקן צכל המקומות כמו שכתבתי. (גב) א"ל לית אתון אמרין, הלשון פה משושה, וכ"ל אמר להם לית אתון אמרין לי, מה דין, אלא עניד קרבא עם כל אומה ונצח להון, וכד אלא עניד קרבא עם יהודאי, נחנן לי, ונאמר לנכון כ"י כרמולי, ואקספארד, ונתחומא כי תשא, וזילקוט מלכים רמז רכ"ז צס הפסיקתא. ונתחומא שם צמקום ונצח להון נאמר שם צטעות וגלה להון, צחילוף האותיות הדומות קצת. (נג) קרבא, פ"י מלתמה. (נד) אמרין ליה, צנתחומא הלשון משושה קצת ע"ש. (נה) א"ל חר בר יחיראי אתיהיב ליה, כ"י אקספארד, וכרמולי, ונתחומא, איתא הכי: אמרו ליה חר סב הוא עבד להון ושמיא אצרהם ואיתיהיב ליה למאה שנין, חר יחיראי וקרניה, אמר להון וקרניה לגמרי? אמרו ליה לא, אמר להם, וזה קרניה ולא גמריה ומתעביר להון נסין, אלו קרניה לגמרי עשאי, וזילקוט שם הלשון מקוצר קצת. (נו) וכדו בר יחירי אית ליה להווא גברא, כ"י כ"י אקספארד, וכרמולי, וזילקוט שם, אצל צנתחומא תשא, הגירסא וכדן צרא צוכרא אית לי, דעתיד למלוך תחותי, אלא אלא מקריב ליה, דלמא מתעביר לן נסין, והיא המסמא הכנוה: (נז) ליה נסין, ז"ל לן נסין. (נה) הה"ד ויקח את בנו, רש"י ז"ל צפיריו למלכים (מ"ז ג' כ"ז) כתב ח"ל: "צפסיקתא דפ' שקלים, נדרש שאל את ענידו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה, אמרו לו אציהם צן יחיד היה לי, אמר לו הקציה הקריציה לפני ורצה להקציה, אמר להם, אף אני צן צכור י, לוי, אלק הקריציו לעכ"ס עכ"ל והוא המאמר שלפנינו אף צצניו לצן אצת, ועיין צרש"י צעתי (רף ע"א) ד"ה וכתיב, שכתב ולשמים נתכוין כסבור היה לרצות להקציה, (נט) על התמה [כתב, מלמד] שהי' וכו', שתי המלות שהוספתי, חסרים כ"י שלפנינו, ונאמר לנכון כ"י כרמולי, ובערוך ערך תמה

מלמדן שהיה משתחוה לחמה, (ס) מה כתיב תמן, ויהי קצף גדול על ישראל (שם) אמר הקב"ה לישראל, בני, (סא) או"ה אינן מבירין כחי ומורדין בי, אבל אתם מבירין כחי ומורדין בי, (סב) א"ר מני, (סג) אילולי זכות (סד) אשתו של עובדיה (סה) כבר היו ישראל מכולין באותה שעה, מה טעמא, ואשה אחת מגשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו'. (מ"ב ד' א').

(סו) ר' זעירא שלח לר' אלעזר, א"ל שמעת הדוא מרגילתא דהוא רב הונא דריש על דין פסוקא, צדקה תרומם גוי, וחמד לאומים חטאת, א"ל אין, א"ל צדקה תרומם גוי, אלו ישראל, וחמד לאומים חטאת, חמד שאו"ה עושין (סז) מתוקן הוא להם (סח) כריסה של עכנא, ממי את למד, ממרודך בלארין, ה' מלומד לאכול (סט) בשש שעות

הערות ותקונים.

חמה גשם הפסיקתא, וכן גם נרש"י שם, על החמה חסר וי"ו שהיה עונד לחמה, וכן נכ"י אקספארד הגי' החמה חסר וי"ו כתיב. (ס) מה כתיב תמן ויהי קצף גדול נרש"י שם, שנזכרו עונותיהם שאף הם היו עונדים לעכו"ם ואינם ראויים לגם עכ"ל. ונסנהדרין (ל"ט ע"ג) דרש דומה לזה, ויקח את בנו הנכור וגו' רצ ושמואל חד אמר לשם שמים, וחד אמר לשם עכו"ם, בשלמה למ"ד לשם שמים, היינו דכתיב ויהי קצף וגו', אלא למ"ד לשם עכו"ם אחי' ויהי קצף, כדריש"ל דריש"ל רמי, כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם, כמתוקנין שנהם כו, ע"כ. ומהו תנן דנרין הרד"ק סנהם ח"ל, ונדרש (כוונתו להפסיקתא) ויעלנו עולה של מלך מואב כו, וחלקו נדנר זה (כוונתו למאמר מנסהדרין שהנבא) מהם אמרו לשם שמים העלה אותו כו, כמו שאמרו אשר לא נזיתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו ומהם אמרו כי לע"ז העלה, (כוונתו למאמר רז"ל בנענית ד' ע"א) ואמרו רז"ל כמתוקנים כו, (כוונתו לדברי רז"ל מנסהדרין שהנבא) עכ"ל. ומה שהביא הרד"ק מתענית אשר לא נזיתי זה יפתח, עיין בגמרא שם שלפנינו נאמר אשר לא נזיתי זה בנו של מישע מלך מואב, שנאמר ויקח את בנו הנכור וגו', ולא נזרתי זה יפתח, ע"כ נרש"י ד"ה וכתיב. (סא) או"ה אינן מבירין כחי ומורדין בי, כ"ה גם נכ"י אקספארד, וכרמולי, אולם צערך ערך חמה, ונתנחומא הגי' עכו"ם אינן מבירין אותי, לפיכך מורדין בי, ולאם מבירין אותי וכנודי ומורדין בי. (סב) א"ר מני, מוצא צערך ערך חמה, וצילקוט מלכים ז' רכ"ח. (סג) אילולי זכות, דרש סמוכים, כי אחר הכתוב ויהי קצף, סוף ואשה אחת מגשי בני הנביאים וגו'. (סד) אשתו של עובדי, וכן נרש"י שם, הביא ואשה אחת מגשי בני הנביאים "אשת עובדיה היתה". (סה) כבר היו ישראל מכולין, נכ"י כרמולי, כבר היו מכולין, ונתנחומא, וצערך ערך חמה, כבר כלו ישראל. (סו) ר' זעירא כו, נתנחומא חסר זה, עד דהוה רצ הונא דרש, ומתחיל שם רצ הונא אמר נדקה תרומם גוי כו, ונכ"י אקספארד. נטעות זעירא שלח לר' זעיר. (סז) מתוקן, וכ"ה בנתנחומא. והוא נטעות וז"ל מסוכן, (סח) כריסה של עכנא, מלת כריסה ט"ם הוא, ונרין להיות באירסה, תרגום חמת עכנא, אירסא דעכוניא, (גיטא), וכ"ה נטעות נכ"י כרמולי, ונכ"י אקספארד נאמר ג"כ נטעות, כריסה של חכיה, ז"ל כאירסה של חכיה, וצערך ערך חכנא, כתב ח"ל בפסיקתא כי תשא, חסד שאו"ה עושין, הוא להם כאירסה של חכנא, פי' ארם של נחש. ועי' כתב המוספי חכיה נל"י מין נחש אשר מנצרו נעשה תריקי עכ"ל. ועיין ערוך ערן עכן וצמוספי שם. ונתנחומא כי תשא כאירסה של נחש. (סט) גשם שעות, כ"ה גם נכ"י כרמולי, ואקספארד. ובגנה נמדרש חזית נפי' כמעט שעזרת, ונמדרש אסתר ריש פ"ג, נמאמר רב פתח הו' משקה רעהו, וכן מוצא צילקוט מ"ז רמז רמ"ד גשם הפסיקתא, ובכל המקוונות הגי' גשם שעות, אולם נתנחומא כי תשא, הנוסחא שהיה לאוד צכל יום לאכול בשלש שעות. וגם נרש"י (מלכים כ' י"ג) הביא מאמר הפסיקתא שלפנינו וקורא את שמה עליו, כדליתא בפסיקתא' וגם גרסוה שגלש שעות. ונביעי ל"ט א' הביאו גשם הפסיקתא והנתנחומא. ועשה דע לך כי המאמר צילקוט ערשמותי הוא מעורב ונלי' סדרים כי בנאמנתימו מן א"ל איכא כי האי נגרא עד אחא גביראל אוקמיה הוא מש"ס (נסנהדרין ז"ו ע"ג) ואח"כ שז אל הפסיקתא והעתיק דבריה ונסוף סיים אלחלל כו, וזה איננו מהפסיקתא, אך נממרא סנהדרין הגי'ל, ומלמד אשר נחם הפסיקתא לנתחם, והביא

פרשת שקלים

יד

שעות, וישן עד תשע שעות, (ע) וכיון שחשך גלגל חמה בימי חזקיה, ישן לו ועמד ומצא שהוא שחרות, (עא) אמר לו מארי (עב) יומא דחור ביה, (עג) אמר אי זה חור, אמר לו אלוה של חזקיהו, אמר לו וכי אלוה של חזקיהו גדול מאלוהינו, א"ל אלוה של חזקיהו גדול מאלוהיך, מיד שלח ספרים ומנחה לחזקיהו, וה"ד בעת ההיא שלח מארדך בלדן וגו' (מ"ב כ') י"ב וישעי ל"ט א' ומה כתב (ער) שלום לחזקיהו, שלום לאלוהו, שלום לירושלם, וכיון שייצאו (עה) הדוכבים (עז) ב' נתיישב ברעתו, ואמר לא עשיתי כהוגן. (עו) הקדמתי שלום של חזקיהו לאלוהו, מיד עמד מכסאו, ופסע ג' פסיעות, והחזיר (עז) הכתבים, וכתב אחרות תחתיהן, ומה כתב בהן, שלום לאלוהו של חזקיהו, שלום לחזקיהו, שלום לירושלם, א"ל הקב"ה אתה עמדת מכסאך, ופסעת ג' פסיעות (עח) בשבילי, חייד שאני עתיד להעמיד סמך ג' מלכים (עט) קומוקלוטורין שליטין מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן, נבוכדנאצר, אויל מרדך, בלשצר, וכיון שעמדו וחרפו, קעקע הקב"ה ביצחן מן העולם, והעמיד אחרים תחתם.

ורבנן

הערות ותקונים.

והניא דברים זרים אליה פנימה, נתן עוד נצדו ציון אף וחסך כולו להפסיקתא. (ע) וכיון שחשך, נכ"י כרמולי, ואקספארד, ותנחומא, ומדרש חזית, ואסתר, הנירסא וכיון שחשך, ועיין בסנהדרין נ"ז ע"ג. (עא) א"ל מארי, לפני זה חסר מאמר שלם והוא: נקא להרנו את כל ענדין אמר להם הנחתם אותי לישן כל היום וכל הלילה: א"ל מארי וכו', וכן הוא לנכון נכ"י כרמולי, ואקספארד, ותנחומא, ומדרש חזית, ואסתר שס. (עב) יומא דחור צ"ה, שס הני' יומא דחור נגנלא. ובמדרש חזית יומא הוא דחור, ונכ"י אקספארד יומא הוא דהדר חזית. (עג) אל אי זה חור, צ"ל איזה אלוה חור, כמו שהוא לנכון נכ"י כרמולי ומדרש חזית ותנחומא. ובמדרש אסתר שס חסרה שורה שלמה "אל איזה אלוה החזירי א"ל אלוה של חזקיהו" כי נשמטה מטעות המעתיק, או המדפיס, שדלג בחסרו, מן א"ל הראשון, עד א"ל השני, ונכ"י אקספארד, ואיזה אל זה החזירי צ"ל אלוה החזירי. (ער) שלום לחזקיהו כו', כ"ה נכ"י כרמולי, ואקספארד, ומדרש חזית ואסתר שס, אצל בתנחומא, הני' שלום לחזקיהו המלך, ושלום לירושלים, ושלום לאלוה הגדול, וכ"ה במדרש סנהדרין שס. (עז) הסוכנים, צ"ל הכתבים, כמו שהוא נכ"י כרמולי, וחזית, ואסתר רבה, וכן לפנינו להלן, והחזיר הכתבים, ונכ"י אקספארד הכותבים, ובמדרש אסתר שס, נוספה על מלה אחת "והבולטין". והיא מלה רומית Veredarius. פי' רני מתלך (קאורייר), והלמ"ד תמורת רי"ש, כי אותיות למ"ד ורי"ש מתחלפות. (עח ב') נתישנ דעתו. כ"ה גם במדרש חזית, ואסתר, ונכ"י כרמולי, נתישנ על דעתו ונכ"י אקספארד נתישנ עליו דעתו. אולם בתנחומא שס הנוסחא לא נתישנ דעתו. מלת לא הוא טעות דמוכת, ונריך למוחקא. (עו) הקדמתי שלום כו', כן הוא נכ"י כרמולי, וכ"י אקספארד, ובמדרש הכ"ל, אצל בתנחומא הניר', הקדמתי שלום חזקיהו ועירו, לשלום אלוה הגדול, ובתנחומא לשיטתיה, כי כפי שהראתי לעיל הערה ע"ד, גורס התנחומא שלומו של הקצ"ה לבסוף, וגם ירושלים לפני הקצ"ה, לכן נותן עתה צ"ל איל מרדך, שנתקטע על שני אלה יחד, אולם הפסיקתא והגנדרים אחרים, קדמו הקצ"ה לפני ירושלים, לכן ציירו החרטה פה, רק על חזקיהו נצד. (עז) הכתבים. כן הוא במדרשים שס, ובתנחומא הני' את הספרים, עיין לעיל הערה ע"ה. (עח) נצבלי, בתנחומא וזמרת לכבודי, ובמדרש אסתר נצבלי כבוד שמי, ונכ"י כרמולי, ואקספארד, הנוסחא ג' לכבודי, אך נכ"י כרמולי השמיט המעתיק מאמר שלם, מן ופסע ג' פסיעות, עד עמדת מכסאך ופסעת ג' פסיעות, ועינו הטעתו ע"י שתי מלות פסיעות הדומות, לכן נריך לתקן שס כאשר הוא לפנינו. (עט) קומוקלוטורין. היא המלה היוונית κομμοκλωττω, וענינה מושל נצנורתו עולם. והלמ"ד תמורת רי"ש, ונערך ערך קומוקלוטור הניא ח"ל בפסיקתא דכי תשא ג' מלכים קומוקלוטורין וכו', נראה שהיתה לפניו צרי"ש בלי תמורה, וכן הוא נכ"י אקספארד קומוקלוטורין גם במדרש אסתר שס, אולם נכ"י כרמולי "מקלטורין" קטע המעתיק אותיות קו מראשו נצבלי דעת, ובמדרש חזית שס קומוקלוטורין נטעות, ובתנחומא שס חסרה המלה לגמרי, ויש להצביע על מקומה נצלים, ויבולקוט וילכים צ' רות רמ"ד קומוקלוטורין, וגם זה נטעות, ושנחתא כיון דעל על,

כי

פרשת שקלים

(פ) ורבנן אמרי, צדקה תרומם גוי, בנרבה שהביאו ישראל (פא) למלאכת המשכן, ולאחל מועד, ניתן להם תלוי ראש, על ידי משה, ואמר כי תשא את ראש.
(פב) ר' יודן פתח, כסף נבחר לשון צדיק, ולב רשעים כמעט (משלי י' ב') כסף נבחר לשון צדיק, (פג) זה עירו הנביא, (פר) ולב רשעים כמעט, זה ירבעם, הה"ד (מ"א י"ג א') (פה) והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר ה' אל בית אל

הערות ותקונים.

כי צרנו המקומות אשר הציאו המלה הזאת לא כתוצאה כהלכה, צו"ר פי"ח כמו שעשית אותך קחמוקטור על הצריות, צירושלמי ע"ז פי"ג, קחמוקטור שלטי ציצה, וצילקוט תורה רמז ק"צ רד"ק אחרי ד' מלכיות קחמוקטורין (אולם צמדרש צ"ר ריש פניה צמאמר ההוא המלה כתקנה), ונפסיקתא רבתי פ"ג פסקא ויהי ציום השמיני עשה אותו קחמוקטור, וכן שם פל"ג פסקא אנכי נבחרתי מנחמכם קומקרטור, (כ"ה צדפוס קאלא צנרעסלילא. אולם צדפוס לבנו המלה כהונה צכתיצתה), וצילקוט יחזקאל רמז ש"ט, מוצא המאמר הזה מפסיקתא רבתי וגירסתו קחמיקטור. ונחנחומא תזריע צפ' אדם כי יהי, איום ונורא זה פרעה שהי' קחאקרטור, והמאמר הזה הוצא צילקוט צחקוק רמז תקס"ג, וגם שם צעשית קחמוקטור. הציטו נא וראו לכמה נזקין צשתה המלה הקטנה הזאת, ומספר לספר נחחדשו לה פנים חדשות, עד שאם היה לה רוח חיים, לא הכירה את עצמה, לכן ראוי לתקן בכל המקומות האלה קומקרטורין. (פ) ורבנן אמרי, מוסיף למעלה צדקה תרומם גוי, ר' אלעזר ור' יהושע ורבנן. (פא) למלאכת המשכן, כ"ה נס צבי' אקספליד, וכוונתו, אל צתנחומא הנוסחא לנדת המשכן. (פב) ר' יודן פתח, מוצא צתנחומא שם, ועדוק ערך כסף, צס מפסיקתא דכי תשא. (פג) זה עירו הנביא. מוצא צרש"י (משלי י' ב'). ומדרש תנחומא אומר על עדוא הנביא נאמר, שקרב על המוצא צנית אל וכו', י' לתקן צדצרו שג"ל כסף נבחר וגו' על עדוא הנביא נאמר [ולב רשעים כמעט על ירבעם נאמר] שקרב על המוצא צנית אל או שג"ל על עדוא הנביא נאמר שנתנא על המוצא צנית אל. גם צסיוס לשון צרש"י שם ותשצ ידו כצראשונה עונד ומקטיר לעכו"ם ולף צסוק כן, צ"ל ותשצ ידו כצראשונה [מה צראשונה] עומד ומקטיר וכו', כמו שהוא לפנינו צפסיקתא, צסיוס המאמר צס רצ"ל, וגם צפ"י למלכים אל' צ"ג שצז כל צדצרו על השצה פסוקים הראשונים מפסיקתא הזאת. (פר) ולב רשעים כמעט זה ירבעם, צבי' אקספליד נאמר כסף נבחר לשון צדיק זה ירבעם, צשט ריש המאמר וצ"ל זה עירו הנביא ולב רשעים כמעט זה ירבעם. (פה) והנה איש אלהים. מוצא צילקוט מ"א רמז קצ"ט צס מפסיקתא ולזה כיון צרש"י צ"ל צמלכים שם "זה היה עדי' והרד"ק שם, העיז להוכיח צטוט טעם ודעת כי איש אלהים היה עידו, כדרש הפסיקתא, צאמרו כי צימי ירבעם צן צצט צינא ועליו צינא. כמו שכתוב צד"ה ונחזות עדו החזה על ירבעם צן צצט [דה"צ ט' כ"ט] ע"כ. עיין צרש"י סנהדרין פ"ט ע"ב צד"ה עדו הנביא שכתב ח"ל עדו הנביא שנתנא על מוצא ה' צנית אל, שהיה ירבעם מקטיר עליו, וצדצרי הימים צני יאשיאו כתיב והוא היה עדו עכ"ל. ועל זה העיר המהרש"א צחדושי אגדות ח"ל אינו מפורש צד"ה רק צמלכים צני יאשיאו ומ"ש צרש"י שהיה עדו וכפרש"י צפ' ג"ה*) אינו מפורש צהדיא צקרב צסום מקום ואספר שזה היה קצלה צידם, והרד"ק כתב רמז לזה צד"ה, שזאמר ונחזות עדו החזה על ירבעם צן צצט עכ"ל. ונחמכ"ח לא דק צדצרי צרש"י והציט עליו ש"ל כמשפט, כי תשצ מ"ש צרש"י צ"ל "וצדצרי הימים צני יאשיאו כתיב" מוסד למעלה על המאמר שנתנא על מוצא ה' צנית אל שהיה ירבעם מקטיר עליו. ונחמכ"ח מוסיף למעט וצד"ה צני יאשיאו [צ"ל שזעיהו] כתיב והוא צ"ל שזאח] היה עדו כי צקרב צמ"א נאמר רק איש אלהים, ולא ידענו מי הוא זה, אולם צרש"י צ"ל כתב עדו הנביא שנתנא כי ר"ל הוא היה עדו הנביא כמו שהציט צרש"י צעצמו צמשלי (י' כ"ב) ועל זה סיים וצד"ה צני שזעיהו כתיב שהוא היה עדו, כיונתו צד"ה מפורש. ונחזות יעדו החזה על ירבעם צן צצט

(*) מ"ש, וכפרש"י צפ' ג"ה. צמס' חולין פרק גיד הנשה אין כח מזה וע"ס הוא וצ"ל וכן פירש"י צפ' ג"ה והוא ר"ת נגמר הדין (סנהדרין מ"ז ע"א) ע"ש צרש"י ד"ה ויחי ולזה כון המהרש"א וצ"ל.

אל וירבעם עמד על המזבח להקטיר ויקרא על המזבח ברבר ה' ויאמר מזבח מזבח כה אמר ה', ולמה מזבח מזבח. שני פעמים, (פו) איר בר כהנא, מזבח שבכית אל, מזבח שבין, מה קרא עליו, הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך (שם) (פו) [ועצמות ירבעם] אין כתיב כאן, אלא ועצמות אדם ישרפו עליך, (פח) מלמד שחלק כבוד למלכות, ויהי כשמוע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכול להשיבה אליו (שם שם ד') (פט) ר' הונא בשם ר' אירי אמר חס המקום על כבודו של צדיק יותר מכבודו. (צ) עומד ומקריב לעז, ולא יבשה ידו, וכיון ששלח ידו לצדיק ותיבש ידו, ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חל נא את פני ה' אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי אלי (שם שם ו') (צא) תרין אמוראין, חד אמר (צב) אלהיך ולא של אחרים, (צג) ותרין אמר, באלו פנים קורא אותו אלהי, ועומד ומקריב לעז, והוא קורא אותו אלהי, אעפ"י, ויחל איש האלהים את פני ה' ותשב יד המלך אריו ותהי כבראשונה, (שם שם) מהו כבראשונה (צד) ר' יהושע בן לוי אמר, אם תכתוש את האויל (צה) במכתש של תרשים אין

הערות ותקונים.

נצט הרי מוצר שעדו היה החסד אשר ניצא נימי ירבעם ועליו ניצא. וי"ש רש"י ז"ל נצי שמעיה כוונתו שהוא סמוך אל הכתוב ויהי דבר ה' אל שמעיה איש האלהים (דכ"ז י"א ז') או כוונתו אל הכתוב ודברי רחבעם הלל הם כתובים דברי שמעיה הנציא ועדו החסד להתייחס, ומלחמת רחבעם וירבעם כל הימים (דכ"ז י"ב ט"ו). או ז"ל נרש"י ונצט, נצי שמעיה כתיב והוא היה עדו, כי בסדר עולם כ"כ מפורש עדו הנציא נחננל על המזבח נצית אל ויאמר מוצח. וכן מלאכי נרש"י סנהדרין דף ק"ד ע"א ומערה שכינה וכו' מחזרו של עדו הנציא, דעתו הנציא נחננל על מוצח נצית אל שחזר כ' דכתיב נמלכים והנה איש אלהים נא ויאמר מוצח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנציא. וי"ש רש"י נצי שמעיה כי בסדר עולם שם נמלך שלפני מוצח שמעיה אמר לרחבעם כו'. (פו) ח"ר ח"כ, מוצח כו' לדרש זה כיון רש"י נציא י"ג ז'. (פז) ועצמות ירבעם אין כתיב כלן כז"ל, וכן הוא לנכון צילקוט מ"א רמז קנ"ט, ונערך ערך כסף נצט הפסיקתא. ונכ"י כרמולי ואקספארד, אולם נחננומא הג' ועצמות ירבעם לא אמר. (פח) מלמד שחלק כו', לזה כיון רש"י שם. (פט) ר' הונא. מוצח צילקוט מ"א רמז ר"ע, נמלך המתחיל וישלח, נצט הפסיקתא. וכן הוא נחננומא כי תשא שם. ושם הנוסחא יתנצח שמו של הקב"ה מה סובל מנצרותיו וכמה חס על כבודו של דניק, ולמלאמר הפסיקתא כיון רש"י נמלכים שם פסוק ד', אף שלא זכר שמה עליה, וכן לדברי הפסיקתא הזאת כיון הזכר פ' המזבח נצדלל זוטא (דף רכ"ה ע"א) ח"ל וקצ"ה נצי ציקריהו דנציקתא יתיר מיקרא דיליה כמה דכתיב נירבעם דהוא מקטיר ומפלח לעז וקצ"ה ארץ ליה וכיון דלואיט ידו לקבל דעזו נציהא אחיבש ידיה דכתיב ותיבש ידו וגו'. ועל דפלה לעז לא כתיב אלא על דלואיט ידיה לעזו נציהא, והשתא קצ"ה נצי ציקרא דילן כו' עכ"ל. גם תראה שם דעת הזכר שאיש אלהים זה היה עדו כמו שהוא נפסיקתא. (צ) עומד ומקריב לעז, כ"ה כרמולי, ואקספארד, וצילקוט שם הג' עומד ומקריב על גבי המזבח לעז. (צא) תרין אמוראין ר"ל חד אמר שה' עדיין החזיק נרשעו, ואיך אמר שלא מחמת נרשעו אלא מחמת נצט. (צב) אלהיך ולא של אחרים, נכ"י כרמולי, ואקספארד, ילקוט, ומנחומא הג' אלהיך ולא אלהי, וכן הוצא נרש"י נמלכים שם אשר מקורו הוא מהפסיקתא. (צג) ותרין אמר באלו פנים כו' נכ"י אקספארד הג' ותרין אמר באלהיך אמר לו באלו הפנים הוא קורא אותו אלהיך עומד ומקריב לעז והוא קורא אותו אלהיך. אולם הנוסחא שלפנינו נכונה והכוונה כי נצחה פנים היה יכול לומר חל נא את פני ה' אלהי, כיון שהוא מקטר לעז אלא חל נא את פני ה' אלהיך, ואעפ"י ותשג ידו אליו. (צד) ריב"ל אמר, נחננומא נטעות ריב"ל פתח. ומה ענין פתיחה פה, הלא הוא תשובה נאמנה המאמר על שאלת מהו כבראשונה, ונכ"י כרמולי, ואקספארד, וצילקוט מ"א רמז ר"א, ומשלי רמז תתקס"א, נכ"י אס תכתוש נצט הפסיקתא, הנוסחא ר' נרביה ור' יודן נר"י סימון נצט ריב"ל, וכן יש לתקן נפסיקתא לפנינו. (צה) נמכתש של תרשים, נכ"י אקספארד נטעות, נמכתש של

פרשת שקלים

אין את מועיל ממנו כלום, (צו) מה בראשונה עומד ומקריב לע"ז, אף באחרונה עומד ומקריב לע"ז.

(צו) ד"א כסף נבחר לשון צדיק, זה הקב"ה שהבחיר את לשונו למשה, ואמר כי תשא את ראש, מה כתיב למעלה מן הענין, וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה (שמות ל' י') (צח) מה כתיב בתריה (שם שם י"ב) כי תשא את ראש, (צט) אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, בשעה שיש לישראל זכות הנח להם, ובשעה שאין להם זכות כביכול הנשא להם פעם אחת בשנה כדי שיבוא יום הכפרים ויכפר עליהם שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' (ויקרא י"ז ל'): את ראש (שמות ל' י"ב) (ק) א"ר יוסי בר חנינא, רמזו שהוא עתיד (קא) לקרב ראשון של שבטים, ואי זה הוא, זה ראובן, שנאמר יחי ראובן ואל ימות (קב) ויהי מתיו מספר (דברים ל"ג ו') וזהו כי תשא את ראש בני ישראל, ראשון של שבטים. בני ישראל (שמות ל' י"ב) (קג) ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני אמר, למלך שהיה לו (קד) אפיקרסין, והיה מצוה את עבדו, ואמר לו נערה

הערות ותקונים.

של שלמים ונ"ל של חרשים, ונתחומא הניא לשון הכתוב, אם תכתוב את האילן נכתב נחקך הריפות נעלי לא תסור מעליו חולתו (משלי כ"ז כ"ב), ונלקוט שם הגי' אפי' אתה נותן את הרשע נתמור של חרשים, אי אתה מועיל ממנו כלום, וכ"ה גם במדרש צ"ר פ"ע, ועיין ערוך ערך חמרא. ונערך חרש כתב ח"ל בפסיקתא (צא) אם תכתוב את האילן נכתב של חרשים, אף אתה מועיל ממנו כלום, פי' אומנין עכ"ל. (צב) מה בראשונה כו' אף באחרונה, לזה המאמר כיון רש"י משלי י' כ' עיין הערה פ"ג. (צו) ד"א כסף נבחר, מונח צילקוט סוף תנזה רמז שפי' נשם הפסיקתא, ונשם נתחומא כי תשא שם, (צח) מה כתיב בתריה, חסר נתחומא שם, ושם נוסף כיון שחטאו אמר הקב"ה למשה לך כפר עליהם, ח"ל רבש"ע לא כך חמרת לי אתה נשם ח"ל הקב"ה לך זקוף ראשן עכשיו, ונלקוט תנזה רמז שפי', הנוסחא כמו שלפנינו בפסיקתא. (צט) אמר משה כו', פעם אחת נשם, עיין סדר עולם רנא פ"ו, שירד צ"י תשתי, והוא היה יום הכיפורים, (ק) א"ר יוסי בר חנינא כו', נשם נתחומא שם. (קא) לקרב ראשון של שבטים, נתחומא שם נוסף "לשכינה". (קב) ויהי מתיו מספר, ר"ל נמנין ומספר השבטים. ועיין רש"י דברים ל"ב ו' שכתב מתיו מספר נמנין נמנין אחר לחיו. (קג) ר' יודן בשם רבנ"ז, מונח צו"ר פ"ג, גם בפכ"ה, אך שם נמנע המעתיק נלשונו וסיים "וכו" גם מונח צילקוט רמז שפי' נשם הפסיקתא, ונתחומא כי תשא מתחיל ר"י נשם ר"ש נן נחמן, וכמעט ינאה מלת נחמן מתחת עטו, פסח על כל הדרוש הזה, והכחידו תחת לשונו, והתחיל מלל למלך שהיה לו פורפורין, והוא דרוש ר' אבין הנאמר אחריו, והטעות הזה ינא משני מלת למלך הדומות, אשר נשם הדרוש האלה, וכן מלכא למלכא, נאנא מתאמר שלם מלת הספרי. (קד) אפיקרסין, כ"ה נכ"י כרמולי, וכ"י אקספארד, ונערך ערך אפיקרסין ס"ים נמוך הערך רק הציון לנב "נריש י"ר ונפסיקתא דכי תשא" ואת המאמר לא הביא. אצל נערך פקדס כתב צו"ל נריש ו"ר, ונריש קדושים, ונפסקא כי תשא, למלך שהיה לו פקדסין כו', עד אלו מצינו לנפוי, פי' מלכא שלנש על הנשר עכ"ל, ולפנינו צו"ר פ"ג נשעת פוקסין, אולם צו"ר פכ"ה, נאמר לנכון אפיקרסין, וכן מונח לנכון צילקוט תנזה רמז שפי' נשם הפסיקתא, וכן נמנע כלים (פכ"ט מ"א) של אפיקרסין, עיין ברומ"ס נפ"י המנע שם, והר"ש שם כתב פיקרסין, כמו אפיקרסו דסרק מי שמוח (דף כ"ג ע"ג*) ונכ'

(*) הנאון הר"ב העיר שם נאדו, ח"ל: גם נערך ערך אפיקרסין איתא כך אולם נחבירי הפלגה שבערכין כתבתי ד"ל בפ' חומר בקודש בחגיגה כ"ו (במקום בפ' אלו מגלחין כ"ב ע"ג) כי החם בחגיגה איתא כאשר העתיק הערוך ר' יוחנן אמר אפילו מלחין ואפילו אפיקרסו לחוט עכ"ל. וכן כתב בן בספר הפלגה שבערכין ערך אפיקרסין. ח"ל: הערוך הביא דמ"ק דף כ"ב ר' יוחנן אמר אפילו מלחין ואפילו אפיקרסו לחוט, שם לא מלאחי, אלא בחגיגה דף כ"ו, ודע דפי' הר"ש כלים פכ"ט נדסם נ"כ, בפ' אלו מגלחין דף כ"ב' והגהתי על נכון גם שם. עכ"ל

(קה) נערה (קו) קפלה תן רעתך עליה, א"ל עברו אדוני המלך, מכל אפיקרסין שיש לך אין אתה מצונוי אלא על זה, א"ל מפני שדבוקה בבשרי, כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם (קז) משבעים אוסות שיש לך, אין אתה מצונוי אלא על ישראל כהתאמר אל בני ישראל (שמות ג' ט"ו) ואל בני ישראל תדבר לאמר (שם ל"א ל') אמר אל בני ישראל (שם ל"ג ה') דבר אל בני ישראל (שם ל"א י"ג) צ את בני ישראל (ויקרא כ"ד ב') ואתה תצוה את בני ישראל (שמות כ"ז ב') כי תשא את ראש בני ישראל (שם ל' י"ב) א"ל ספני שהן דבוקין בי שנאמר כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ירמיה י"ג א').

ר

הערות ותקונים.

וצ"ל אלו מגלחין דף כ"ב. ופי' גלחן וכן ערוך לגזז התחתון, והוא פתוח נכתיפו וכשלוש קושרו כדתן בסוף מקוואות הקשר של אפיקרסותו ושכנתו [ג"ל שכתב גלח ויין] עכ"ל. ומה שהזכיר פי' גלחן, כוונתו לרצונו הא"ל גלחן כי כן תנחיתו צפי' המענה לרצונו הא"ל (הדפס צוקין מעשי ידי גלחנים) ח"ל אפיקרסין, לשון ויין ופי' לגזז התחתון שיש לו חיתיקה [ע"ן ערוך קפל ח'] וגרסין לענין גלילות [כוונתו לגמרא מ"ק כ"ז ע"א] ואפיקרסיו אינו מעכבת, והוא פתוח נכתפיו, וכשלוש קושרו, כדאמר באידך פרקין [ר"ל בסוף הפרק דמקוואות] הקשר על אפיקרסין שכתב עכ"ל ולפינו נמקוואות שם (פ"י מ"ד) הקשר שפיקרסיו, ט"ס וי"ל שבאפיקרסיו כניסת רצונו הא"ל והערוך והרש כלים שם. ונפלא שנקוואות שם לא העיר הר"ש שז"ל כמו שתקנתי, אולי ה"ל לפינו הנוסחא נכונה. גם לפנינו צרכות (כ"ב ע"ב), נזרר אדם תפילין עם מעותיו באפיקרסותו, הוא טעות וי"ל באפיקרסותו כמו שמוצא צדוק ובהר"ש שם, ונר"ש שם באמר קסומיה [ג"ל באפיקרסותיה מלה אחת] סודר שעל ראשו, יש לתקן נ"כ שז"ל באפיקרסותו, וכן נמ"ק כ"ב ג' פירש"י ואפיקרסותו שעל ראשו, אזיל לשיטתו כפירוש צרכות שהוא סודר הראש, אולם הרמב"ם ז"ל הלכות אצל פ"ה הג' כתב וקורע כל הנגדים שעליו ונגד הזעם הדבק לצדו אינו מעכב, עכ"ל. מקור הדין הזה מנח"מ מ"ק שהבאנו, ונראה שפי' המלה כרצונו הא"ל והערוך, לגזז התחתון, והכ"מ הביא שם בטעות אפיקרסותו אינה מעכבת והביא פי' הערוך, אולם ג"ס ונערוך הגי' אפיקרסותו, ועיין בהגהות מיימוניות שם ועיין ג"ע י"ד (סיון ש"מ סעף י') ששם ג"ל בטעות אפיקרסותו אינו נרדף לקרוע י"מ שהוא נגד הזעם, וי"מ שהוא נגד הערוך, ג"ל אפיקרסותו, ונחמ"ד ר"א (פ"י) הכנס למרחק וכו' ופירש"י את חלוקה, ואח"כ תחיר את פרסו התחתונה וכו' נרדף לתקן אפיקרסותו, כמו שמוצא צדוק ובהר"ש מקוואות פ"י מ"ד, וזירושלמי צרכות כ"ב ה"ב הגירס' נכונה אר"ה נר אצל אפיקרסין ה' לגזז ומפנים כד היה אזיל מסחי (למרחק) כיון שהגיע אל אולייירין (שם המרחק) חולקין. (קה) נערה, מלשון המנער טליתו בשבת, מלא כסות מנערה. וכחצ הערוך ערך נער, פי' כמו חצני נערה (נחמיה ה' י"ג). (קו) קפלה, מלשון היוצא צלילת מקופלת, לשון כפילה הוא ע"ן ערוך ערך קפל ח'. (קז) משבעים אומות, כ"ה נכ"י כרמולי, וצילקוט

שם

הר"ב. ואח"כ קורא נעים מה ארץ אך שגגה גדולה יראה נכאן מלפני השליש הגדול הגאון הר"ב ז"ל ואעתיק לפניך לשון הערוך ערך אפיקרסין ח"ל נזרר אדם מעותיו עם תפילין באפיקרסיו (צרכות כ"ב ע"ב) ירושלמי (נכ"ס היה קורא) אפיקרסין היה לגזז מפנים, אפיקרסותו אינה מעכבת אחד הא"ל ואחד האשה, (מ"ק פ' אלו מגלחין דף כ"ב), ר' יוחנן אמר אפילו מלאך ואפילו אפיקרסותו להובי, עכ"ל הערוך. והנה המאמר האחרון שהביא הערוך בשם ר"י הוא בחגיגה כ"ו ע"א, ושם צדוק הג' מזה המאמר. ומשאת זה חשב הגרי"ב, כי ה"יון מ"ק פ' אלו מגלחין דף כ"ב מוסב על מאמר האחרון לכן כתב כי לא נמצא כן במ"ק ורק בחגיגה; אולם כל מעיין בדרך יספוט כי ה"יון מ"ק פ' אלו מגלחין מוסב למעלה מן המאמר אפיקרסותו אינה מעכבת וזה המאמר הוא במ"ק כ"ב ע"ב. ויזהר פלא על דברי הגאון הר"ב, שכתב על הר"ש כלים, כי צ"ש שם לא מזכר כלל המאמר בחגיגה רק צ"ן אפיקרסותו דפרק אלו מגלחין במ"ק דף כ"ב כאשר נמצא במצח שם, וא"ך ראה הגאון לשבש דברי הר"ש ולחנק שז"ל בחגיגה פ' חומר בקודש דף כ"ו ע"א. אולם ספק על זכרנו על מ"ש בטעות בספרו הפלגה שבעשרי ולא חש לעיין במ"ק פ' אלו מגלחין דף כ"ב. והבן. —

פרשת שקלים

ר' אבין אמר, למלך שהיה לו (קח) פורפירון, והיה מצוה את עבדו, וא"ל נערה קפלה הן דעתך עליה, א"ל אדוני המלך, מכל פורפירון שיש לך, אין אתה מצויני אלא על זו, א"ל מפני שאותה לבשרתי, בשעה (קט) שמלכתי תחלה, (קו) כך אמר משה לפני הקב"ה, רבוננו של עולם (קיא) משבעים אומות אומות, שיש לך בעולם אין אתה מצויני אלא על ישראל. אל בני ישראל תדבר וכו'.

הערות ותקונים.

ס. אולם זכ"י אקספארד ונמדרש וי"ר פ"ז, הנוסחא גס כאן מע' אומות אומותיות כמו שהיה להלן, ועל אדות המלה הזאת ופתרונה, נדבר להלן הערה ק"א. (קח) פורפירון, מוצא נערוך גס פסיקתא דבי תשא, והיא מלה יוונית *πορφύρεος*, ופתרונה נגד תכלת (פורפור קלייד). (קט) שמלכתי תחלה, כ"ה גס זכ"י כרמולי ואקספארד וזילקוט ס. ונתחומא הג' צום שזכנתי למלכות, וזו"ר שס, ציום מלכותי. (קי) כך אמר משה, נתחומא הוסיף צה דגרים אשר אינם פה, ולא זכ"י כרמולי, אקספארד, וי"ר, וזילקוט ס. (קיא) משבעים אומות אומותיות. כ"ה זכ"י כרמולי, וזכ"י אקספארד אומותיות, וזו"ר אומותיות, ונתחומא המלה הזאת איננה, וזילקוט תנא רמז ע"ו אומותיות צטעות וז"ל אומותיות וחסר התי"ו. והנה זילקוט שס ראש צדו "פ" אומות צללן לטיכ"ו". אולם המפרש הזה טעות גדול הוא צידו, ודברי הערוך המוטעים מציג מעתיק הוליכוהו תועה. כי זה לאן הערוך ערך אומותי, אומותי שם נהרות, צנ"ר והנהר הרצעי הוא פרט [הוא ר"פ ט"ז], אומותי שלו צנ"ר מן האדם אשר אררה ה' [הוא צנ"ה וכו' ופס"ד], פ" אומות אומותיות צפסיקתא דבי תשא וצ"ה וי"ר עכ"ל. ונמערבי לאן צלל לאן הערוך הזה, באשר לא היו ראויים לפניו מקומות המדרשים שהציג (כי הציגים אשר הכן רואה פה הם מומי). לכן הציג מאמר השני צראש, יען הוא על המקרא מן האדמה המוקדם בתורה, לפני והנהר הרצעי, ואולם אם ה"ה שס אל לנו, היה רואה שהערוך חסר המאמרים על פי סדר ונקומם נמדרש, הראשון הוא צפ"ט, והשני הוא צפ"ה. חלח שנית עשה צגגה, כי כאשר הגיע למלות "פ" אומות" ונעלם מומנו פתרון שך חמנו על כל סיום הערוך, ומחק אומות עד סופו, אולם ח"י צישע עליון תקנתי דברי הערוך, כי צ"ל ע' אומות אומותיות צפסיקתא וכו', והענין הוא כן, הערוך ח"ו נצטרך המלה, רק נציגה מכל מקום שהיא נמצאת, נתחלה העתיק מה שזמא צנ"י המקומות נמדרש צ"ר, וחל"ה הציג לאן הפסיקתא ונמדרש וי"ר, והטעות מן אות ע' לאות פ' נקל מאד והמעתיק השני כאשר ראה פ' לפניו, שער צנפשו צ"ל פ', ומזה נקבע הטעות לדורות, וכפי הנראה היתה צנ"ר הנוסחא המצושת הזאת נערוך לפני המפרש צנ"ד הילקוט, לכן הלך אחריה צנ"י דעת וכתב "פ" אומות", וגם התכס ר' דוד די פלמיס, צעל צמח דוד הגדול, נלכד צגגיה הזאת, וכתב צנ"ר אומותיין, פ" לאומות ותרגומו Nations, ושגגה היא. וההוראה הנכונה למלה הזאת, שהיא יוונית *αὐθιγγαῖαι* (מעכטינ געוואלטג), עיין צמוספי, ומזה י"ל למקן צמדרש צמ"ר פ", עקר אומותיניה שלהם, צ"ל אומותיניה, כמו שהיה צלמות, ריש קהלת רצה, עיקר אומותייה שלהם ידידיה קהלת שלהם, וצפסיקתא רצתי פ"ט פסקא למנחה על נגינות (דפוס ראשון צעיר פראג). אמר דוד צנ"ר צין צנעים זאנדים מה יכול לעשות, ישראל צין צנעים אומות חזקים, איות צונא, מה הם יכולים לעשות ע"כ. ח"ן ספק חז"י שצ"ל איותנא, אך נמקרה נפרדה המלה, ומן ש נעשה ונ', ומלת חזקים, היא הוספת המעתיק, כי שצז שאלת איותנא הוא מענין איות, לכן שילא את ידי, ופירש חזקים וצדופים אחרים של הפסיקתא רצתי השמיטו שתי המלות איות צונא, אך מלת "חזקים" נשארה על עמדה, וצפסיקתא רצתי פכ"א, הנוסחא נכונה צנעים אומותיות שצנ"ה הקצ"ה צעולמו. וראיתי בהלכות גדולות (הלכות סופרים סוף סיון ע"ה) חספה לי צנעים ח"ש, למה צנעים, כנגד איותנאן של ישראל, צ"ל אומותיין, וראיתי נערוך ערך אומותיין שהציג ח"ל צילמדנו חספה לי צנעים ח"ש למה צנעים כנגד איותנאן של ישראל, ולא צנ"ר המלה והמוספי לא הוסיף וצנ"ר שצ"ל איותנאן, וד' נעשה פ', והוא המאמר שהצנתי מהלכות גדולות, ודברי הערוך הטעו את המעריך המערכת כי הציג צנ"ר אומותיין המלה הזאת צנ"ה הילמדנו, וכתב פ' חשנן תחנה עכ"ל. וכן צעל צמח דוד הגדול הציג המלה אומותיין ופי' מיוחסים, מפרש לפי

פרשת שקלים

ין

(ק"ב) וכו' כדלעיל. א"ל מפני (ק"ג) שהמלכתי עליהם על הים, ואמרו ה' ימלך לעולם ועד (שמות פ"ו י"ח).

(ק"ד) ר' ברכיה אמר, (קטו) לזקן שהיה לו (קטז) מעפורת, והיה מצוה למשרתו וא"ל נערה קפלה חן וערך עליה, א"ל אדוני זקן, מבל מעפוריות שיש לך אין את מצויני אלא על זו, א"ל מפני שבה נתעטפתי כשנחמנתי זקן תחלה כך אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע משבעים אומות אותנמיות שבראת בעולםך, אי אתה מצוה אותי אלא על ישראל וכו', כדלעיל, א"ל מפני שקיבלו עליהם עול מלכותי בסניי, ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז).

אמר ר' יודן בא וראה (ק"ו) כמה חיבב הקב"ה לישראל, שהוא מזכיר תמשה פעמים בפסוק אחר, הה"ד (במדבר ח' י"ט) ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל, ולא יהיה בבני ישראל נגף, בגשת בני ישראל אל הקודש.

חני ר' שמעון בן יוחאי, למלך שמסר בנו לפידגונו (ק"ח) [צ"ל לפידגונו] (ק"ט) והיה מצוה אותו א"ל אכל ברי, שתה ברי, אול ברי לבית ספרא, אתא ברי מבית ספרא, כך הקב"ה, מתאזה להזכיר את ישראל בכל שעה.

אמר ר' יהודה בר סימון (ק"ב) משל לאחד שהיה יושב ועושה עטרה, עבר אחד וראה אותו, א"ל מה אתה יושב ועושה, א"ל עטרה, א"ל כל מה שאתה יכול לקבוע בה (קכ"א) אבנים טובות ומרגליות קבע, שהיא עתירה להנחן בראשו של

הערות ותקונים.

לפי הענין, וטעה. (ק"ב) וכו' כדלעיל. פה היו ראויים כל המקראות, המונחים דרש ר' יודן, אך המעתיק צנעלחו יצא ידי חובתו צמלת וכו', וזכ"י כרמולי ואקספארד כל הכתובים פה על מכוונם בלי קיצור, אצל המחבר דר' זכריה משל לזקן גם זכ"י אקספארד קצר היעתיק, ורש"י "וכו' כדלעיל". (ק"ג) שהמלכתי, זכ"י כרמולי, ואקספארד, וזו"ר, ותנחומא, וילקוט, הגירס' שהמליכוני. (ק"ד) ר' זכריה אומר, מונח זו"ר שם כ"ג, וזילקוט תנא רמז שעי', אומר רבי, צלי שם זכריה, ותנחומא כי תשא, חסר דרש ר' זכריה זה כולו, משננת המעתיק. (קטו) לזקן, כ"ה זכ"י אקספארד, אולם זכ"י כרמולי לחלף, והוא ט"ס כנראה מקיום הדברים, כשנחמנתי זקן, וזה נראה גם בהתחלת המחבר ל"ל לזקן. (קטז) מעפורת, היא מלה סורית מעפיר, ופתרונה סודר שעל הראש, והערך הניא המלה הזאת בשם וי"ר שם, וצ"ל ספק ציין גם פסיקתא דילן, כי שני אלה יחד הילכים צמדים אצלו, אך נשמט מידי אחיה ונעתיק, ונעניין פי' המלה הזאת כתב הערך יתחפש נאמר (ת"א כ' ל"ח) תרגומו וכרוך נמעפורה, פי' צנח צמר שמתעטפין זו נאמן פלגשים, וז"ל סודר שמעף ארשו וכשנמלח מנימו על זכריו שיפול מה שער, וצעלי מקרא מפרשין אפר (ר"ל יתחפש נאמר) מומיני וסויות (פי' מוסה) מה שמכסים הראש עם הפנים, והכל מוסה זולתי העינים לנדהן עכ"ל. ויש להעיר מה שהניא בשם צעלי מקרא, הוא ככתבו וכלשונו, נחמרת מנחם נן סרוק (הנדפס צלאנדאן תרי"ד) שרש אפר. (ק"ו) כמה חובצ כי שהוא מזכיר ה' פעמים, לזה המחבר כוון צעל הערך ערך חמם שהניא ח"ל, נפסיקתא דכי תשא אומר רב יודן הוא וראה כמה חובצ וכו' עכ"ל. (ק"ח) לפידגונו כאשר תקנתי כ"ה לנכון תנחומא שם, וילקוט תנא רמז שעי' בשם הפסיקתא, וזכ"י כרמולי לפרגונו. וזכ"י אקספארד לפידגונו, וצ"ה גם צטעות וצ"ל לפידגונו והמלה ידוע פאדאגוגוס Paedagogus אומן הילדים. (ק"ט) והיה מנחה אותה כ"ה זכ"י כרמולי, וזילקוט, וזו"ר שם, אצל זכ"י אקספארד, הטסחא והיה מנחה ואומר לו אצל זכ"י, ותנחומא הנוס', והיה מנקה אצלו בכל שעה. (ק"ב) משל לאחד, נראה נפסיקתא רבתי פי' סימן יא, וזו"ר שם. (קכ"א) אבנים טובות, כ"ה תנחומא, וזילקוט, ונפסיקתא רבתי שם. וחסר "אומרגדן טובות קבע". כמו שהוא זכ"י כרמולי, ואקספארד, וזו"ר לאמר אומרגדן. וכן היחס הנוסחא לפני הרב צעל הערך נפסיקתא, כמ"ש נערך אומרגדן, אומרגדן קבע זה נפרשת [צ"ל נפסקא] כי תשא ונרי"ש וי"ר, וכו' חנוס נכך ספיר ויהלום (שמות כ"ח י"ח) ו"ס שכתב זה אומרגדן עכ"ל. וידוע שהוא מין אבן יקר צל"ו ורומי Smaragdus ונחרטום המכונה יצ"ע בשמות שם, תרגם אומרגדן והנה נפסרי מורש

פרשת שקלים

של מלך, כך אמר הקב"ה למשה, משה כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל לפני שבה, לפארו פארו, שאני עתיד להתפאר בם. שנאמר ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ"ט ג):

לפקודיהם (שמות ל"ב) (קכב) א"ר יהושע בר נחמיה דהן, אמר הקב"ה למשה מנה את ישראל, אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע (קכג) אתה אמרת לאברהם אבינו והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כ"ה י"ד) ודברית את זרעך ככוכבי השמים (שם כ"ו ד') הבט נא השמימה וספור הכוכבים (שם ט"ז ה') שמח ויצא מסתכל בכוכבים, וא"ל הקב"ה אם הכול לספור אותם, התחיל לספור ולא יכול, א"ל כה יהיה זרעך (שם) ואומר והיה זרעך כעפר הארץ (שם כ"ח י"ד) וחזר ואמר כחול אשר על שפת הים (שם כ"ב י"ז) ואתה אומר מנה את ישראל, אברהם שהיה עקרו של ישראל לא היה יכול לספור אותם, ואני איך אספור אותם, איני יכול לעמוד על מנינם של ישראל, (קכד) מול ראשי אורות של ראשי שבטים, ואתה עומד על מנינם, ר"ש דראובן תרין מאוון אלפין, שי"ן דשמעון, תלת מאוון אלפין, נ"ן דנפתלי חמשי אלפין, י"ד דיהודה ודיששנר ודיוסף תלתין אלפין, ז' דבולין שבעה אלפין, ד' דן ד' אלפין, (קכה) ג' דגד שלשת אלפין, ב' דבנימין ב' אלפין, א' דאשר אלה, הא חמש מאוון אלפין ותשעים ושבעה אלפין, (קכו) הא אינון תלתא אלפין חורנייא מה שנפלו בימי העגל שנאמר ויעשו בני לוי כדבר משה ויפול מן העם ביום ההוא (קכז) כשלשת אלפי איש (שמות ל"ב כ"ח).

ר

הערות ותקונים.

מלים חיות דעות ש"ל אזורגד, אולם אחרי ימים רבים הופיע לפני ס' כתר כהונה וראיתי שכתב ח"ל "אזורגד הוא כמו אזורגד רק אזורגד הוא לשון ערנית, ואזורגד הוא לשון יוני" עכ"ל. לכן הנני מנטל דעות מפני דעתו ונזכר א"כ לתקן צי"ע שם אומרד הר"ש לפני הדלית וכן מנחתי צי"ע (שם ל"ט י"ח) על נוסך חרנס אי'מורד וכן צי"ע במדבר צ"י, וכן בתרגום שה"ש ה' צ"י ידיו גלילי זהב, ישכר גליף על אזורגד. (קכב) ח"ר יהושע צר נחמיה הכהן, בתנחומא מתחיל אמר הקב"ה, ושם אומר אינו זה הוא מעטות המעתיק, כי צילקוט רש כי תשא רוח שפ"ו מוצא החומר הזה צס בתנחומא, ושם האומר נראה, ונכ"י כרמולי ח"ר יהושע צר נחמיה, ונכ"י אקספארד נאמר כמו לפנינו בפסיקתא, רק חסר מלת הכהן. (קכג) אתה אמרת לאברהם אבינו וה' זרעך וגו'. טעות המעתיק הוא, כי המקרא הזה נאמר ציעקצ (נראה כ"ח י"ד), אולם לאברהם נאמר, ושמותי את זרעך כעפר הארץ (שם י"ג ט"ז) וכן צירך להגיה. גם יש למחוק הכתוב והרציתי את זרעך כי נאמר ציעקצ לא נאברהם, גם הסיוס ואומר והיה זרעך כעפר הארץ הוא מיותר, ובתנחומא הנוסחא אמר לפניו רצוני, כתבי והיה זרעך כעפר הארץ, וכתבי ושמותי את זרעך כחול הים ועכשיו אתה אומר כן, ונכ"י אקספארד הנוסחא, אמר משה לפני הקב"ה רנון כל העולמים כתבי והיה זרעך כעפר הארץ [נראה כ"ח י"ד], והרציתי את זרעך ככוכבי השמים [נראה כ"ו ד'] והיה מספר בני ישראל כחול הים [הושע ז' ח'] ואתה אמרת לי כך מנה את ישראל. (קכד) מול ראשי אורות וכו', פה חסר וכו': ח"ל, משה לא כשם שאת סצור, אלא אם נקשת לעמוד על מנינם של ישראל, מול ראשי אורות, והשמות המעתיק מן ישראל ח', עד ישראל צהר, ונאמר לנכון צבי אקספארד, והפסיקתא הוצת אכן פנה, לפיט ר' אליעזר הקליר מפרש שקלים: "איוון בשמעו כי תשא ראש, חל ויחא איד איותם דרוס, לעם אשר לא יייר ולא יספר, איככה אספרם ולא נתנו להספר וכו'. רס חוה לו אות מספרם, איד למנותם ולעמוד על ספרם. בקור ראשי שמותם לחצון תעלה, ומדת מנינם ציד לא תעלה". — ובהיות הפסיקתא לפנינו, ויפיע אור צהיר על פני תעלומות דברי הקליר, והמאמר הזה מוצא צרנינו צחיי, ריש שמות צס הפסיקתא. (קכה) ג' דגד כו' המלות הסגורות נוסגרת, היו חסרים נכ"י אשר לפני, והנחמים אנכי פנימה, ונאמר לנכון צבי, כרמולי, ואקספארד ותנחומא. (קכו) הא אינון, בתנחומא איותם שלשת אלפים ששתיירו הן סן שהרגו על העגל, ונכ"י אקספארד נטעות תלתין אלפייא, חורמיה נ"ל חורנייא. (קכז) כשלשת אלפי איש

מספר

הערות ותקונים.

איש, בתנחומא סיים, לכך ח"ל הקדיש למשה וזנה אותם [לידע] כמה חסרו. (קבר) ופקדו, חיל ופקעו, ונתנחומא ונקעו. ובכ"י כרמולי, ואקספארד, ונקעו, ופקע ונקע, אחים הם, עין ערך ערך פקע א'. (קבט) נעשרה מקומות, מוצא בתנחומא שם, ובפסיקתא רבתי כ"י [סיון י"ד] ובמדרש נמר"ר כ"ז. ועב"י הפסיקתא יחד הפייגן צומוק לפי שקלים, פקדס פוקד צמות ספרים, וגם עוד חמש בכל הספרים. (קל) שגאמר בצצצות נפס, כיה בכ"י כרמולי, ואקספארד, ותנחומא, ומדרש נמר"ר, (קל) שגאמר בצצצות נפס, מוקרא חסר והוא: כל הנפש צמות יעקב בזהו נעשרה ששים (בראשית מ' כ"י). (קלא) ואחד צפ' כי תשא, בתנחומא נלקה המאמר הזה בצמר ויתיר וסרוס, לכן אחתהו עפ"י הפסיקתא דילן וכניל ואחד. [צפ' כי תשא ושנים] צמוש הפקודים, אחד צמרגלים [צ'ל דגלים] ואחד [צמיו יהושע] צמקו הארץ, ע"כ. הולות צמיו יהושע וצמורות זו הם מעמתיק טועה, לכן הסנרתים צמחים, למען הויזאם החונה. גם מה שכתוב שם צמקו המאמר וידיקו כי תשא ראש, חן למקומו הוא, ויש למחקר, כי מקומו למעלה כאשר תחתה, וצלקוטו ריש כי תשא צמס התנחומא ג"כ נעשות, ואחד צמרגלים. אך ואחד צמקו הארץ, הוא צלי תוספת צמחים, צמיו יהושע"ו ובכ"י אקספארד ראיתי שחסר "ואחד צפ' כי תשא" גם שם נעשות ואחד צמרגלים, צמקוס ואחד צמרגלים. (קלב) ושנים צמוש הפקודים, ובפסיקתא רבתי שם, הני' ושי פטמים צמר וידבר, כותנו לספר צמדבר, ושי פטמים צמ' הזה הם א' צמרגלים בראש הספר, ואחד צמקו הארץ, שגאמר שזו אח ראש כל עדת בני ישראל, (צמדבר כ' ז') ללחם צמקו הארץ (שם שם ש' ג'). (קלג) כד ציגון עתירין צמירא, פ"י כהם עפרים היה מונה אותם צמללים, שכל אחד היה נותן טלה. (קלד) כד חון מפסיקין צמירא, כיה בכ"י כרמולי, ותנחומא, ובמ"ר, ובערוך ערך צוק מסכין כאלין [צ'ל צמלין] צוקא, כד ציגון עתירין כאלין [צ'ל צמלין] אחריו. ומפורש בהנהגה מהו צוק אכן טול מכל אחד ומאן צצצנים. עכ"ל, וגם צמקרא מוקדס ופקדס צצק לפי ופקדס צמללים. ועיין יומא (כ"ז ע"ז) וברש"י שם. ובתנחומא כי תשא נוסף ומלי צפ' אכן טול מן כל אחד ואחד מהם וצצצנים מנא"ל שדוקי אחד כאלין מנא מונא צערק, ובכ"י אקספארד ראיתי הלשון שצונס, וכניל, כך [צ'ל כד] ציגון עתירין [צ'ל עתירין] כאלין [צ'ל צמלין] אחריו, וכך [צ'ל וכד] ציגון מסכין כאלין [צ'ל צמלין] צמקא [צ'ל צוקא]. (קלה) ואם מספר וכו', בכ"י כרמולי, ובתנחומא, ובפסיקתא רבתי שם, בשלחם יחד חסר מן ואם מספר עד ואחד צמיו עזרא, אשר השמיט המעתיק, ואחר לכונן בכ"י אקספארד, ומוצא בפסיקתא רבתי פ"א צפסקא יהודה ישראל רבים, ובמדרש נמר"ר כ"ז, יטו כולו כאשר הוא אמת פה בפסיקתא. והרצ צול מ"כ שם שם צמדבר נמר"ר צמס קצון ין, שחספר הוא המנין צפרטות, ומפקד הוא המנין ככלל, ונעלם מוננו כי מוצארו כן צמדבר חזית, צפ' אחת היא יונתי, ישראל יש להם מנין ויש להם סכום ה"ד פקדיהם צמספר כל זכר, פקדיהם זה המנין, צמספר זה הסכום ודכוותיה וימן ויזא את מספר מפקד העם אל המלך, ומספר זה המנין [צ'ל זה הסכום] מפקד זה הסכום [צ'ל זה המנין] והוא"כ הניא כאשר הוא לפנינו צמסם המאמר מספר זה המנין, והוא נעשות וצ'ל כמו שחקתה; וכמו שפחת פקדיהם זה המנין, ועיין צפ' ירשום

פרשת שקלים

מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר, אלא עשה שני (קלו) אנפוראות, גדולה וקטנה, הקטנה הראה לדור, והגדולה לא הראה לו, שני' ויתן יואב את מספר מפקד העם וגו'. ואחד בימי עזרא, שני' כל הקהל כאחד ארבע ריבוא (קלו) ואלפים ושלש מאות ושלשים (עזרא ב' ס"ד), ואחד לעתיד לבוא, שנאמר' עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' (ירמיה ל"ג י"ג), (קלח) בעולם הזה היו בני אדם מונים אתכם, אבל לעתיד לבא אני מברך אתכם, ואין מי יספור אתכם שני' והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא יסיר ולא יספר (הושע ב' א'). (קלט) ר' מנחם ורב ביבי ר' חייא בר אבא בשם ר' אליעזר בן יעקב, נמשלו ישראל כחול מה החול הזה אתה עושה גומא בערב ובשחרית אתה מוציא אותה שנחמלאת [כך ישראל] אלפים שחטרו בימי דוד נתמלאו בימי שרמה שני' יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו' (מ"א ד' כ'). ר' אליעזר בשם ר' יוסי בן יסרא אמר, כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, ושלא לצורך חסרו, ובאי זה זמן נמנו לצורך, בימי משה, ושלא לצורך בימי דוד, ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אמר ונתנו איש כופר נפשו לה' (שמות ל' י"ב) בימי משה, ולא יהיה בהם נגף (שם) בימי דוד. (קס) (זה הוא נעתק מספר ההובא מלומברדיא). [כי תשא את ראש וגו' ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם (שמות ל' י"ב) כיון ששמע משה כן נתיירא אמר משה עוד בעד עוד וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב' ר'), א"ל יהודה בר אלעאי, עמר משה ואמר בלבו מציון שפריון]

הערות ותקונים.

יריעות שלמה חלק נ' יריעה י"ג, שחזר בטוב טעם ודעת ההגדל צניעה. (קלו) אנפוראות, הערך לא הביא המלה הזאת, אך המוספי הוסף הערך זה, והביא את המאמר בשם מדרש צמ"ר פ"ג, וכתב פי' בלי' תשנן ומספר דבר מה, והרמ"ל טעה בתפוז ותרגם המלה ע"פ לשון יוני ורומי *Amphora* ἀμφορεύς שפי' כלי, ולא ס' אל לב כי אין מקום כלל להוראת הזאת במאמר שלפנינו, ואך לשפת יתר יהי להאריך צנטולה, אך טעמו יצא מהערך שחזרו, אנפוריא, ושם נאמת הוראת המלה כלי, אולם פתרון מלת אנפוריא הוא רשימות כמ"ס הרצ צעל כתר כהונה וכתב שהוא מלאן יוני. (ואך כי לא מנאחי המלה במדרשי מלך יונת), וזה כונת המאמר על מכוונ צטוב טעם ודעת, ולא עשה צ' רשימות אחת המספר הכתר, ואחת מספר הכלל, ועל השטת המלה פְּסָיִים, מספר ומפקד, השיג שתי אנפוריא עשה, גדולה וקטנה, כלומר אי' מרובה, ואי' מועט, זה הוא נאמת ההגדל צין מספר למפקד כאשר הראתי צהערה שלפי זה, וכן הוא מפורש הטוב במדרש שמואל פ"ל, ויתן יואב את מספר מפקד וגו', כיון שנמנו תש' כחם כקנה הכא את אחר ותהי ישראל שמונה מאות אלף איש ולהלן (ד"ה א' כ"א) את אחר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש? אמור מעתה שני פתקין (פי' כתב קטן (Pittacium)) עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט, אחר אם מקבל את המועט אין אינו נותן לו את המרובה ע"כ. ודברי הפסיקתא מוצא צרש"י (שמואל צ' כ"ד ט') ח"ל מספר מפקד שני אנפוראות עשה גדולה וקטנה אחר אראנו את הקטנה ואם יקנוץ אראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך מדרש בפסיקתא עכ"ל. ועיין בפסיקתא רבתי פ"א פסקא יאודה וישראל רבים סימן ג'. (קלו) ואלפים ושלש מאות ושלשים, בקרב אלפים שלש מאות ששים. (קלח) צעולם הזה, בפסיקתא רבתי הלשון משה קצת. (קלט) ר' מנחם ר' זכ"י כרמולי ר' מנחם ור' ציני ור' חייא רבא בשם ראב"י, וכו' כ"י אקספארד, רק שם צס ר' אליהו צ"ר יעקב, צ"ל צס ר' אליעזר צ"ר יעקב, וצנחמא ר' מנחם צס ר' ציני צס ר' חייא צר אבא. ובפסיקתא רבתי פ"א פסקא יאודה וישראל רבים סימן ד', אי' מנחם צירי חייא הגדול. ואמר שם צס ר' אליעזר צ"ר יעקב, ומוצא לנכון צילקוט מלכים סוף רחז רע"ה. (קס) זה הוא נעתק, כל ההערה הלומברדיה הזאת, על הסיום ע"כ לשון הספר, חסרה צכ"י כרמולי וצכ"י אקספארד, וישנה צנחמא, אך לא מצד שלפנינו פה, כי אם אחר הסיום בימי דוד מתחיל זה יתנו ח"ר חזיר וכו', ואחריו המאמר השני על מחצית השקל, ואחריו כלותו, יצא מדרש הזה, כי תשא כיון ששמע משה אחר עוד צעד עור, וכסדר הזה, הוא צילקוט ריש כי תשא צס הצנחמא.

ט

פרשת שקלים

שפריון נפשו של אדם כבר כסף שנ' והיתה נפשך תחת נפשי או כבר כסף תשקול (מ"א כ' לט) כל אחד ואחד מישראל צריך להיות נותן כבר כסף, א"ר יוחנן ממי את למד ממי שהוא מוצא שם רע על אשהו שנ' ועשנו מאה מאה כסף (דברים כ"ב י"ט) ואנחנו שהוצאנו שם רע על הקב"ה ואמרנו רענל, אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ב ד') על אחת כמה וכמה שצריך כל אחד ואחד מישראל, נהון מאה כסף. ריש לקיש אמר, מאונס נערה בחולה למד משה, ממה שכתב, ונהן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף (דברים כ"ב כ"ט) ואנחנו אנחנו דיבורו של מקום שאמר, לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ' ג') ועשינו ע"ז, כל אחד ואחד ממנו חייב ליתן חמשים כסף. (קמא) ר' יודה ור' סימון, אמר משה משור נגח אנו למדים שנא' כסף שלשים שקלים יתן לארוננו (שמות כ"א ל"ב) ואנחנו חמרנו כבודו בעגל שנא' וימירו את כבודם בתבנית שור וגו' (תהלים ק"ו כ'). (קמב) ידע הקב"ה מה בלבו של משה, א"ל חייך לא כבר כסף ולא מאה כסף ולא חמשים שקלים ולא עשרה ולא אחד, אלא זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל' י"ג) (קמג) מאי כל העובר על הפקודים, בימה של עץ היתה נהונה בעזרה. לא היה עובר הימנה אלא מבין עשרים שנה ומעלה (ער כאן לשון הספר הרובא מלומברדיא).

(קמר) וזה יתנו (שמות ל' י"ג) מאיר (קמה) כמין מטבע של אש, הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד שלו, ודראהו למשה וא"ל זה יתנו כזה יתנו. כל

הערות והקונים.

(קמא) ר' יודה ור' סימון, נתנומא, וילקוט ר' יודה זר סימון, ונתנומא יש עוד מאמר אחד זין דרש ר"ל, ודרש ר' יודה הלזה, ונאמר לינו פה צפסיקתא ולא צילקוט שם צסם התנומא, אעתיקו הנה, זה תולדו: וי"א מן המפתח למד שנאמר (שמות כ"ג ט"ו) כי יפתה איש בתולה כסף יסקל כמורה הצחלות, אף הוא צחמשים כסף, ואנו ויפתוהו צפיהם ונלשונם יכזבו לו ולצס לא ככין עמו ולא נלמנו צנריתו (תהלים ע"ה ל"ז) לפיכך יתן כל אחד ואחד חמשים כסף ע"כ. (קמב) ידע הקב"ה, נתנומא חסר אריכות הלשון אשר פה כ"א צקנור ידע הקב"ה מה צלצו של משה, והראהו צלצנע, וא"ל משה זה יתנו כזה יתנו ע"כ. אצל צילקוט ריש כי תשא יתנה צסם התנומא כמו שהוא לפנינו כאן צפסיקתא. (קמג) מאי כל העובר, צימה של עץ היתה נהונה בעזרה כו', הדבר הזה תמוה הוא מאד, כי מלמד שלא היתה אז עוד עזרה, הענין כולו כדברי נביאות ואין צו טעם. לכן נראה לי שאינו מנוף הספר כי אם הוספת אחת מעתיק, ונא אל הקודש פניהם. והמוסיף הזה טעה במאמר הירושלמי, כי זה לשון הירושלמי (שקלים פ"א ה"ד) ונאנה פה לפנינו צפסיקתא במאמר שאחריו, כתוב כל העובר על הפקודים ר' יודה ור' נתניה חד אמר כל דעבר צימא יתן. ותרנא אמר כל דעבר על פקודיית יתן. ופי' כל דעבר צימא, ר"ל כל שצטי ושראל חייבין ליתן תרומת ה' און נקי, שכולם עצרו צים סוף על הפקודים, היינו צין אותן שנתנו לצדן, צין אותן שנתנו עם ישראל, יתנו תרומת ה'. ותרנא אמר כל דעבר על פקודיית יתן, ר"ל כהנים ולויים לא עצרו צמייין לפני משה, אלא הוא הלך לפתחי אוהליהם ומנה אותן. עיין רש"י ותוס' צמנחות דף כ"א ע"ג וצערין דף ה' ע"א וצק"ע וציפ"ת שם. וחסד זה המעתיק כי מלת צימא פי' צימה או ה" לפנינו הנוסחא צירושלמי צימה צה"א צסוף, לכן הוסיף עוד מדיליה צימה של עץ היתה בעזרה, ולדעתו הוא דבר צורר ואלי קובע צו מסמרות. — ועל פי הפסיקתא והירושלמי, כל דעבר צימא יתן, יסד הקליר צימר לפ' שקלים המתחיל אל מתנשא לכל הראש, כל העובר בצימא יסקלו שקל צלי מהוהה מתנית השקל תרומה וראיתי צמחורים ישינס שפי' שם המפרש צברי הפייטן עפי' הירושלמי וסיים שם י"מ צימה היתה בעזרה שהיו מעצירין עליה כל הפקודים מן עשרים שנה ומעלה ולא הפחות מן עשרים עכ"ל. כיון למאמר הפסיקתא צימה של עץ היתה בעזרה, ורצה לפרש צברי הקליר עפי' המאמר המוטעה. והאמת שכוון למאמר הירושלמי והפסיקתא המונא להלן. (קיד) זה יתנו, נאנה צירושלמי שקלים פ"א ה"ז, וע"ש ציפה מראה וכן מונא צנתנומא שם וצנתנומא נאש וצמדרש שר' צמחור צ"א. וצמדרש צמר' פי' עיין תוס' צמנחות כ"ט ע"א ד"ה שלשה, וצתום חולין מ"צ ע"א ד"ה זאת. (קמה) כמין מטבע של אש, עפי' הפסיקתא יסד הקליר צפיוט לפ' שקלים

פרשת שקלים

כל העובר (שם) (קמו) ר' יודה ור' נחמיה [ר' יודה] אמר (קמו) כל דעבר בימא יתן, ור' נחמיה אמר (קמח) כל דעבר על סטמא יתן. (קמט) מחצית השקל (שם) ר' יודה ור' נחמיה, (קנ) לפי שחטאו בחצי היום לפיכך יתנו מחצית השקל, דעביד שיתא (קנא) גרמיסין. (קנב) ר' יהושע בר נחמיה אמר בשם ר' יוחנן בן זכאי, לפי שעברו על עשרת הרברות לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן (קנג) עשרה גרה. (קנד) ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש אמר, לפי שמברו (קנה) בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהא כל אחד ואחד פורה את בנו הבכור בעשרים כסף. (קנו) ר' ברכיה בשם ר' ^ה

הערות ותקונים.

שקלים מעתיק פלוסוס, נורת מטבע כח אגוזי חסה וכו', עיין גם נמפרש נמחזורים ישנים, שהניח את הפסיקתא, וכן צפיוט אומן נשמעו, כמין מטבע אש הראשו נמחזה וגם צפיוט אל מתנשא, והראשו כמין מטבע של אש נמחזה וגם הכל יתנו כזה. (קמא) ר' יודן ור' נחמיה. נשנה צירושלמי שקלים פיה ה"ד, וצכ"י אקספארד חסר מן ר' יודה עד ר' יודה, נמאמר שאחר זה, על הכתוב מחצית השקל, ונאמר לנכון צכ"י כרמולי. (קמב) כל דעבר צינא. עפ"י המאמר הזה נולד הטעות אשר הראינו בהערה קמ"ג ע"ש, ונתנחומא חסר מאמר ר' יודה הלזה, ומתחיל מיד מאמר ר' נחמיה כל העובר על הפקודים כל העובר על סכומיא יתן, ורואי להשליל עפ"י הפסיקתא והירושלמי. (קמח) כל דעבר על סטמא הוא ט"ס וצ"ל סכומיא, כי נחזרו נמקרה אותיות ב' ו', ונעשה מהס"ט, וצכ"י כרמולי סממניא, וגם שם צריך לתקן כן, וצכ"י אקספארד חסר מאמר דר' יודה ור' נחמיה, כמו שהערתי בהערה קמ"ו, וצירושלמי שקלים הנוסחא כל דעבר על פקודיית יתן, ופ"י המאמר הנאחזי לעיל הערה קמ"ג. (קמט) מחצית השקל כו', נשנה צירושלמי שקלים פ"ב ה"ד. ומונח גם נתנחומא תשא, אך נתנחומא הוא צלי שמות האומרים, אצל צילקוט כי תשא צסם התנחומא, מונח לנכון צסם האומרים נראש. (קנ) לפי שחטאו צחצי היום, פה חסר וצכ"ל ר' יודה ור' נחמיה ר' יודה אמר לפי שחטאו צחצי היום, לפיכך יתנו מחצית השקל, וצכ"ל ר' יודה אמר לפי שחטאו צסם שעות ציום, לפיכך יתנו מחצית השקל, דעביד שיתא גרמיסין, ונאמר לנכון צירושלמי שם, וצכ"י כרמולי, ואקספארד, ונתנחומא, הלשון משובש, ויש לתקן שם עפ"י הפסיקתא, וצכ"י יוצר לפרש שקלים נמחזורים ישנים, צפיוט הכופר דעו דרשו מעל ספר, הציג שם המפרש, את מאמר הפסיקתא. (קנא) גרמיסין, צכ"י כרמולי גרמיסין נטעות, וצירושלמי, וצכ"י אקספארד, המלה נכונה ונערוך ערך גרמס, הציג המאמר הזה צסם הילמדנו פר' כי תשא, אין ספק, כי צין גם הפסיקתא, אך נשמטה משגגת המעתיק, והמלה הזאת היא יונית *γαμμάριον* כמ"ש המוספי, ופ"י מין משקל שהוא חלק כ"ד צאונקיא (Unze), אי"כ משקל מחצית השקל רביע צאונקיא. וכן נערך אסתרסא כחצ המוסף, משקל צקע לנגלגל, שנים דרכמים, כמאמר יוספון כי צאונקיא שמונה דרכמים, וצכל דרכמים שלשה גרמסין יונים, וזה חרגס ירושלמי, צקע שחא גרמיסין. (קנב) ר' יהושע כו', כ"ה צירושלמי שם, וצכ"י כרמולי, ואקספארד, וצילקוט כי תשא צסם התנחומא, אולם נתנחומא ענמו ר' יוחנן אמר, והוא טעות. (קנג) עשרה גרה, נתנחומא מוסף שהוא מחצית השקל, ומדרש ר"י צר נחמיה הלזה, הוא לתרן למה זה פירש הכתוב, עשרים גרה השקל, לכן הורה לנו, שאף על המספר הזה הקפיד הכתוב, נאשר מחציתו הוא עשרה, וזה לעונש על שגגתו על עשרת הדגרות. (קנד) ר' ברכיה כו', כ"ה צכ"י אקספארד, וכרמולי, וצירושלמי, וצילקוט כי תשא צסם התנחומא, אצל נתנחומא נענמו הג' נטעות רשנ"ל אמר. (קנה) בכורה של רחל, הוא תואר מלינה על יוסף, וכן הוא נמדרש צמ"ל פ"ד ולקחת חמשה שקלים וגו' אמר הקד"ה אחס מכתתם בכורה של רחל, זה יוסף, צכ"י כסף שהם ה' שקלים, לפיכך יהא כל אחד ואחד מכם פורה צנו הנכור ה' סלעים צמנה צורי ע"כ. וכן ראינו נמדרש צ"ר פפ"ד, וחסר שם ההתחלה וצכ"ל [ויאמרו ר' יוסף ליטעאלים נעשרים כסף], אמר הקד"ה אחס מכתתם צנה [צ"ל בכורה] של רחל, נעשרים כסף מעות שהן חמש סלעים, לפיכך יהא כל אחד ואחד מפרים ערך צנו חמש סלעים צמנה צורי ע"כ, ועיין בכורות מ"ט ע"ג צמשה וצנמ' שם, א"ר אסי מנה של צורי. וע"ש צחוס' ד"ה אמר. (קנו) ר' ברכיה צסם ר' לוי, זה טעות

פרשת שקלים

ר' לוי אמר, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, ונפל לכל אחד ואחד (קנו) טבע, לפיכך יהא כל אחד ואחד מהם נותן שקלו טבע:

(קנח) ר' יודה בר סימון בשם ר' יוחנן, שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה, ונבהל ונרתע לאחריו, בשעה שאמר לו, ועשו לי מקדש (שמות כ"ה ח') אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע, הנה השמים ושמי השמים לא יכלולוך (מ"א ח' כ"ו) ואתה אמרת ועשו לי מקדש. (קנט) אמר לו הקב"ה משה לא בשאתה סבור, אלא (קס) עשרים קרשים בצפון, ועשרים קרשים בדרום, (קסא) וחי' במערב, ואני יורד (קסב) ואצמצם שכיתי ביניהם למטה. דכתיב (שמות כ"ה ג') ונועיתיו לך שם. ובשעה שאמר, את קרבני לחמי לאשי (במדרב כ"ה ב') אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אם מכניס אני כל חיות שבעולם (קסג) יש בהם העלאה אחת, או כל העצים שבעולם יש בהם העלאה אחת, שנא' ולבנון אין די בער וחיתיו אין די עולה (ישעיה מ' י"ו) אמר לו הקב"ה משה, לא בשאתה סבור, אלא ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' וגו' (במדרב כ"ה ג') (קסד) ולא שנים בבת אחת. אלא אחד בשחרית. ואחד בין הערבים, שנא' את הכבש אחד וגו' (שם שם ד'). ובשעה שאמר ונתנו איש כופר נפשו וגו', (שמות ל' י"ב) אמר משה לפני

הערות ותקונים.

פתוח וצ"ל כמו שהוא צירופלמי, ר' פנחס בן לוי וצ"ל אקספארד ר' פנחס בנז"ר לוי, ונתחננוחא חסר מחומר הראשון המונח בנז"ר וכן נאמר שם רצ"ל אמר לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונטל כל אחד ואחד מוטבע לפיכך יתן כל אחד ואחד מוטבע, והוא המחמר מר' פנחס בנז"ר לוי, ואין ספק כי הוא תשגת המעתיק, שזלג מן בעשרים כסף, במחמר הראשון עד בעשרים כסף במחמר השני, לכן פתח רצ"ל אמר, וסיים דגדרי ר' פנחס בנז"ר לוי, ולעומת זה הניח הילקוט ריש כי תשא בנז"ר פנחס בנז"ר לוי, מחמר ר' צרכים בנז"ר רצ"ל (ש"א) המחמר החסר נתחננוחא, והשיטת מחמר השני (מיר' פנחס בן לוי) ענינו הרחאות כי השערת נכונה, שהי' נתחננוחא, אך נאטם בהעתיקה, ומה שאירע להתחננוחא, במחמר הראשון, אירע להילקוט במחמר השני, ואולי נכונה השיטת המעתיק נתחננוחא המחמר מר' צרכים כי אין ענינו לכאן, לענין מחצית השקל, ומונח רק צירופלמי ונפסיקתא בדרך אגב, יען דבצי' לאחיו מחמר דר' פנחס, שניתן טעם דשקלים לפי שמכרה בכורה ב', מיייתי ג"כ מחמר דר' צרכים הדומה לו, שנותן טעם לפדיון בכור. (קנו) טעם, כ"ה צירופלמי שם. אולם צירופלמי שקלים הנדפס בנז"ר בנז"ר ה"י טעם, ופי' המלה הוא נקע, ע"ן ערוך ערך טע' וצ"ל כרמולי, ואקספארד, הני' מוטבע, ובמדרש צ"ר פ"ד, אמר ר' יהודה ע"ר סימון, אמר הקב"ה לשנטיס אחס מכרתם ננה [צ"ל בכורה] של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהי' כל אחד ואחד מניעו נקע גלגלת, ה"ה צקע גלגלת מחצית השקל. ע"כ יש לתקן שם שז"ל ר' פנחס בנז"ר לוי, כמו שהוא צירופלמי, והאם ר' יהודה ע"ר סימון הוא בטעות, ממחמר אחר זה. (קמא) ר' יודה ע"ר סימון, נאטם בנפסקא את קרצני לחמי, ובנפסיקתא רצני' פט"ז, ונתחננוחא פ' נאט, ובמדרש רצני' פ"ג, וצדא שו"ט מחמר צ"ל, וילקוט תרומה רצני' שסי', אצל נתחננוחא כי תשא מחמר המלות, וצדא ש"ר יוחנן' ומונח לנכון נתחננוחא נאט, במחמר המחמיל ילמדנו רצני' כמה דצרים קדמו למעשה בראשית. (קנט) ח"ל הקב"ה ב', כ"ה נתחננוחא פ' כי תשא, אצל נתחננוחא פ' נאט שם, הלשון משונה מאוד, וזה אות נאטן כי מחמר נתחננוחא כי תשא בנפסיקתא מקורו, ומחמר נתחננוחא מפ' נאט לקח מילמדנו, ועיין שמות רצה פ"ד, ובמ"ר פ"ג. (קס) עשרים שקלים, במדרש שו"ט מחמר צ"ל, בטעות עשר מחמיל נצטקו אשונה במערב, צ"ל כמו שהוא לפנינו. (קסא) וחי' במערב, כ"י כרמולי, ונתחננוחא פ' כי תשא, נוסף עוד וחי' במזרח, והוא טעות דמוכת, כי במזרח לא היו קרשים כי אם פרוכת, לכן איננו פה לפנינו, ולא צ"ל אקספארד, גם איננו בנפסקא את קרצני, ולא צמ"ר פ"ד, ושו"ט שם, גם לא במדרש במ"ר פ"ג. (קסב) ואנחנום שכינתי, עפ"י הפסיקתא יסד הפייטן במוסף ל"י שקלים נח נאכנס ונס יס די. (קסג) יש בזה כו' הוא בלשון בתמיה, וכ"ה כ"י כרמולי, ואקספארד, אצל נתחננוחא הני' אין בזה העלאת אחת, ובכל העינים שצנעולם אין בזה הצנעה אחת. (קסד) ולא שטים בנת אחת, נתחננוחא

פרישת שקלים

לפני הקב"ה, רבש"ע מי יוכל ליתן פרוך נפשו, שנ' אח לא פדה יפרה איש וגו' ויקר פדיון נפשם. (תהלים מ"ט ח') א"ל הקב"ה למשה לא כשאתה סבור, אלא זה יתנו, כזה יתנו, (קס) א"ר אבין כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד שלו, והראה למשה, וא"ל זה יתנו.

(קסו) ר' הונא בשם ר' אמר, שרי לא מצאנוהו שניא כח (איוב ל"ו כ"ג) (קסז) לא מצינו כח נבורתו של הקב"ה, ואין הקב"ה בא בנרחות על ישראל, וכיון ששמע משה כך, התחיל משבח בישראל ואמר, אשרי העם שככה לו וגו' (תהלים קמ"ד ט"ו) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' (שם קמ"ו ה').

(קסח) (בספר רומי) [כתיב פקר את בני לוי, ובמדרב ג' ט"ז] וכתיב אך אח מטה לוי לא תפקוד, אמר הקב"ה כשהפקד אותם, אל תפקדם עם בני ישראל, אלא בלבד, לפיכך כשעשו ישראל אותו מעשה לא נמנו עמם. (קסט) שנאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב כ"ו) א"ר יהודה הלוי בר שלום, (קע) למוד הקב"ה לפקוד שבט לוי בכל מקום כשהן קמנים, כשיורדי ישראל למצרים נמצאו כולם ששים ושש, שנאמר כל נפש (קעא) ששים ושש (בראשית מ"ו כ"ו) וכתיב כל הנפש [לבית יעקב] הבאה מצרימה שבעים (שם שם כ"ז), א"ר לוי בשם ר' שמואל בר נחמן, (קעב) יוכבר נמנית במעי אמה, (קעג) וכן בעולה נולה בקשו (קעד) כ"ד משמרות ולא מצאו שלימין, ונמצא מספר בניו (עזרא ב' ב') עמם. מהו מספר בניו, שנמנה במעי אמו, לפי שלמוד הקב"ה, (קעה) להיות כונה השבט הזה במעי אמו, א"ר ברכיה הבהן, (קעו) הש"ף הזה אינו מספיק לצאת עד ששספנין אותו, כך היתה אמה של אלו, אמה של יוכבר היתה מעוברת בבניסחת למצרים, וגימנית עמם וכן אמו של מספר בניו, היתה מעוברת ונמנה עמם שנאמר אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה [מדרכי] בלשון מספר בניו (עזרא ב' ב'), (קעז) וכן כל שבטו של לוי אמר הקב"ה מבן חורש ולמעלה

הערות והקוננים.

תשא, יס פה הוספת דברים. (קסה) א"ר חנין, ז"ל א"ר מילר, וכן הוא זכ"י כרמולי, והוא המאמר המוצא לעיל, עין הערה קמ"ד, וזכ"י אקספארד, ונתחומא, חסר המאמר הזה, וחנינו מחסור, נאשר ישנו כנר למעלה. (קסו) ר' הונא נסר ר'. וזכ"י אקספארד וז"ל נסר רנ, ונאמר לנכון צירושלמי נרכות פ"ט. ה"א וזכ"י כרמולי נר"ת נסר, והכוונה נסר רנ, וזכ"י לנכון נתחומא כי תשא ונפסקא את קרנני לחמי ונפסיקתא רנתי פטיז אשר היא העתקה נאמנה מפסקא דאת קרנני ונפסיקתא דילן. (קסז) לא מצינו כח נגזרתו של הקב"ה, עין שמי"ר פל"ד, מי שזומע הפסוק הזה חומר, שאל חירופים הוא חס ושלום, אלא כך אמר אליהו לא מצינו כח נגזרתו של הקב"ה עם צריחתי אצל הקב"ה נא נטרמות עם צריחתי, לא נא על האדם אלא לפי כחו, ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן, ביוצר לפ' שקלים, נפיוט חומן נשמעי, למדנו זה יתנו ולא יתמתנו ולכל יתנו את אשר נתנו י"ה לא מלאך שגיה כח. (קסח) נספר רומי, כ"ה זכ"י של הרש"ל אצל זכ"י כרמולי, וזכ"י אקספארד, כלתה פה פסקא דשקלים ודרשותיה, ואין כל זכר מאלוה מכל הכתוב מלבד עד סופו, והמאמר הזה ישנו נתחומא פ' נמדבר, נמאמר המתחיל פקוד את בני לוי, ועין נמדבר רנתי פ"ג. (קסט) שנאמר מי לה' וגו', נתחומא שם סיים, בדרך אמר ליה הקב"ה למשה פקד את בני לוי. (קע) למוד הקב"ה, עין נתחומא שם פ' נמדבר, גם ישנו נמדבר צ"ר פל"ד ע"ג. (קעא) שנאמר ששים ושש, נתחומא שם סיים, וזני נניו של יוסף, ויוסף, הרי ע' חסר א'. (קעב) יוכבד נמנית, עין נצ"ר שם יוכבד עיורה נאמן כנען ולידתה נאמן מנרים ה"ד ושם אשת עמרם יוכבד וגו'. ועין צ"ר קכ"ג ע"ג אמר ר' חנניא בר חנינא זו יוכבד שהורשה נדרך ולידתה בין החמוות ע"ג צ"ר ונמרה"א נחדושי אנדות. (קעג) וכן בעולה נולה, זה חסר נצ"ר ונתחומא שם. (קעד) כ"ד משמרות, עין ירושלמי פסחים פ"ד ה"א ונצלי תענית כ"ז ע"א ועין נהג' הלכות סופרים סימן ע"ה (דף קמ"ז ע"א דפוס וויניציה). (קעד) להיות מונה השבט הזה צנוני חמו, עין נצ"ר שם סיים ספ"ד לידותו בני ידותו וגו'. (קעז) הש"ף הזה, כ"ה נצ"ר שם, ונתחומא שם, ופירושו הוא כשרף הנוסף מעני הקטף ונרגע החלו לנאת מן העץ ומהירים לקבלו נספוג, לנל תתך טפה אחת לאנדין מרוב יקרו. (קעז) וכן כל שבטו של לוי, עין נתחומא שם

כא

פרשת שקלים

ולמעלה תפקד (במדבר ג' ט"ו) א"ל וכי יכול אני לחזור בחצרותיהן, ובפתחיהן, למספור כל אחר ואחר, א"ל הקב"ה מספרם כמספר (קעת) לגיון שלי, (קעט) א"ר ברכיה הבהן ב"ב אלף מלאכים ידרו ביום מתן תורה, במחנה לוייה, שהן ב"ב אלף, א"ר יהודה הלוי ב"ד שלום, א"ל הקב"ה למשה (קפ) מנה אתה שלי, ואני שלך, מלמד שהיה הולך על פתחי הגוויים, ומקרמת השכינה ואומרת לו חמשה חינוקות באהל זה, ועשר באהל זה, הה"ד ויפקוד אותם משה על פי ה' (שם שם י"ו) בשם שאמר לו הקב"ה].

חסלת פרשת שקלים.

הערות ותקונים.

סס, יש הוספת דברים, אמר ר' שמעון בן לוי עם שמונה נכנסה לפתח וזרים כו'. (קעת) לגיון שלי, נתחומא חסר מן ח"ל הקב"ה עד ח"ל הקב"ה אחת עושה את שכן ואני עושה את שלי, ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן צינור לפי שקלים צפויט לומן נשמועו, יקר שלישי (צט לוי) נתוסס לא הופקד כי לגיון מלך לנדו נפקד, רשום מנען להפקד נמשמרת הקודש, ונצלו ופקדיו נמנים מנן חודש. (קעט) א"ר זרבי' הכהן, עיין בפסיקתא דהקודש השלישי ותמונא דרש ר' זרכיה על הכתוב דכז אלהים רצונים אלפי שכל ועיין פסיקתא רנתי ככ"א סימן ז'. עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת ידרו עם הקב"ה על הר סיני כו' ע"ז. (קפ) מנה אתה שלי ואני שלך, נתחומא סס, ח"ל הקב"ה אחת עושה את שכן, ואני עושה את שלי.

פ ס ק א ג.

פרשת זכור.

(א) זכור את אשר עשה לך עמלק (רברים ב"ה י"ז), כתיב לך חכה ופתי יערים (משלי י"ט כ"ה) לך חכה זה עמלק, ופתי יערים זה יתרו, בשעה שבא עמלק להלחם עם ישראל, מה כתיב, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, שמואל י"ז ח' (ג) על ידי שריפו ידיהם מן התורה ומן המצות, שהכתוב אומר, ויקרא

הערות ותקונים.

(א) זכור וגו', היא הקריאה למפטיר פ' זכור שהיא שנת שנייה, לארבע פרשיות, ועיין הערה א' לפסיקתא דשקלים, מה שהערונו צסס. (ב) כתיב לך. מונח צילקוט צסלח רמז רס"צ צסס הפסיקתא צמאמר המחיל הנני עומד, עד פרה כהדן וזלח וגם הסיוס פרה כהדן וזלח וכי' מהפסקא הזאת, עיין הערה צ"ח וצכ"י כרמולי, וצכ"י חקספאחד, חסר החלת הפסקא, ומחיל צמאמר שלחריי, חכר עון אונתיו וכי' אונתיו של עזו רשעים היו וכי', ועפ"י דרש הפסיקתא הזה, יסד הפייטן צפ' זכור, לך הכה ופתי העמים, כלל להתייח דניצי עמים, והפרת לתן אותו להחליף מלת הערים, צהעמים, וכוונתו שנתמגר לעם הנצחר, וכוונתו דברי המפרש סס שנוסד על דרש חז"ל לך חכה זה עמלק ופתי יערים זה יתרו, אך מה שאמר סס כי כן דרשו חז"ל צמכילתא דצסלח, ונתחומא פ' יתרו, טעות הוא צירו, כי אין כל רושם מן הדרש הזה צמכילתא ולא צנתחומא, אך צאשר ראח צילקוט סס, רשום על המאמר שלפני זה, שהוא צמכילתא, חסצ כי נס המאמר הזה צמכילתא מקורו, חלל צאונת חינו סס, ורק צפסיקתא דילן צע מחצנתו. (ג) ע"י שריפו ידיהם, נדרש טעריקון, רפידים רפה ידים, וכי' צס"ס צכורות (ס' צ') ססדדן (ק"ז) פ